

SKÅS

3 • 2010

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA • SÄLLSKAPET FÖR MEDeltidsARKEOLOGI I FINLAND

SKAS

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA
SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND
TURUN YLIOPISTO 2010

SKAS-lehti välittää tietoa yhdistyksen toiminnasta ja keskiajan arkeologiaan liittyvistä seminaareista ja tapahtumista. Lehdessä julkaistaan artikkeleita, kirja- ym. arvosteluja ja muita keskiajan ja uuden ajan arkeologiaan liittyviä juttuja.

Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettu aineisto päätoimittajalle viimeistään kuukautta ennen lehden julkaisupäivää. Tekstit toimitetaan CD-romilla tai sähköpostitse liitetiedostoina Microsoft Word- tai rtf- tiedostomuotoon tallennettuina ilman tekstiin tehtyjä muotoiluja. Pitkiin artikkeleihin liitetään alle 100 sanan englanninkielinen abstrakti.

Kuvat toimitetaan päätoimittajalle CD-romilla. JPG- tai TIFF-muotoisten kuvien tarkkuuden tulee olla 300 pistettä tuumalle (dpi). Kuvia ei palauteta.

Jäsenlehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

Julkaisija:

Suomen keskiajan arkeologian seura –
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry.
Osoite: SKAS, c/o Arkeologia, Henrikinkatu 2,
20014 Turun yliopisto.

Päätoimittaja:

Dos. Georg Haggren
Nurmilinnuntie 3 C 26, 02620 Espoo
Puh. 040-771 5640
georg.haggren@helsinki.fi

Toimittajat:

Tuuli Heinonen
tuuli.heinonen@helsinki.fi
Maija Holappa (taitto)
maija.holappa@helsinki.fi
Tarja Knuutinen
tarja.knuutinen@helsinki.fi
Juha Ruohonen
jukaru@utu.fi

Toimituskunta:

Terhi Mikkola
terhi.mikkola@helsinki.fi
Marianna Niukkanen
marianna.niukkanen@nba.fi
Jussi-Pekka Taavitsainen
justaa@utu.fi
Tanja Ratilainen
tanrat@utu.fi
Timo Ylimaunu
timo.ylimaunu@oulu.fi

Kannen suunnittelu:

Mikael Manninen

Kannen ja seuran logo:

Luusta valmistettu sakkinappula Kuusiston linnasta (Museovirasto). Suunnittelu Markus Kivistö

Abstraktien kieliasun tarkistus:

Rodger Juntunen

SKAS 3-2010

Pääkirjoitus

- 2 Rakennuttajien neronleimaus muuttui
muinaisjäännösten tuhoksi
Georg Haggrén
- 3 Suomen keskiajan arkeologian seura
20 vuotta
Markus Hiekkänen

Tutkimuksia

- 6 2000-luvun linnatutkimuksen näkö-
kulmia
Terhi Mikkola
- 15 Varhaisten tutkimus- ja restaurointi-
töiden vaikutus Raaseporin linnan lähi-
ympäristön topografiaan ja maisemaan
Tarja Knuutinen

Ajankohtaista

- 26 1000 vuotta ilmastohistoriaa
*G. Haggren, S. Helama, E. Hilasvuori, J. Holo-
painen, M. Oinonen, K. Uotila & A.-M. Vilks*
- 32 Budjettimatka Stratigrafiatapaamiseen
2011
*Frida Erhnsten, Hanna Kivikero & Anna-
Maria Salonen*

Arvosteluja

- 35 Uusia kartastoja Suomen historiasta
Juha Ruohonen
- 40 Keskiaika ei ole hyvä tuttu – Eikä vento-
vieras
Isto Huvila
- 44 Keski-Norrlannin keskiaika yksissä kan-
sissa
Georg Haggrén
- 47 Tuoreita näkökulmia historiallisen ajan
arkeologiaan
Tuuli Heinonen

Jäsenistölle

- 50 Suomen keskiajan arkeologian seuran
kevätmatka 21.–22.5.2011: Suomen
keskiaikaiset kaupungit ja yksi kylä
- 52 Castella Maris Baltici XI
Malmö 27.5. – 2.6.2012

PÄÄKIRJOITUS

Rakennuttajien neronleimaus muuttui muinaisjäännösten tuhoksi

Kaupunkikaivausten määrä kasvoi Pohjoismaissa 1900-luvun lopussa kovaa vauhtia. Samalla rakennuttajien maksettavaksi tulleet kulut nousivat tuntuvasti. Kustannusten kasvu ei johtunut pelkästään kaivausten määrästä vaan myös aiempaa tarkemmista – ja työläämmistä – tutkimus- ja dokumentointimenetelmistä. Tilanne tuntui monen rakennuttajan kannalta sietämättömältä ja tiukkoihin neuvotteluihin joutuneiden arkeologienkin kannalta hankalalta.

Ihminen on onneksi kekseliäs. Ongelmaan keksittiin ratkaisu: kalliisti kaivettavat ja pahalta haisevat kerrokset voidaan peittää betonilla tai muulla katteella. Poissa silmistä, poissa mielestä! Betonilaattojen perustuksiin vaadittiin toki paaluja ja pilareita, mutta kaivausalueiden rajoittaminen pieniin neliömetrin tai parin kuoppiin pudotti kustannukset. Vielä edullisempaa oli, jos rakennuttaja sai juntata kapeat paalut suoraan kaivamattoomaan maahan.

Kustannuksiltaan ratkaisu oli rakennuttajille edullinen ja hyvältä näyttänyttä esimerkkiä seurattiin ripeästi eri puolilla Pohjoismaita. Esimerkiksi skandinaavisen kaupunkiarkeologian eturiviä edustaneessa Lundissa isot kaupunkikaivaukset pysähtyivät kuin seinään. Suuria kaivauksia oli 1990-luvun jälkipuolella enää vähän – niiden joukossa Turun Åbo Akademin tontin tutkimukset vuonna 1998 loistavat poikkeuksena.

Näistä ratkaisuista on ehtinyt vierähtää vasta vuosikymmen tai pari, mutta jo nyt näemme seuraukset. Maaperään kajoaminen on kaikkialla muuttanut keskiaikaisten kaupunkialueiden kosteiden ja runsaasti orgaanista ainesta sisältäneiden kerrosten ja puurakenteiden koostumusta. Uudet paalutukset ja kaivannot ovat käytännössä toimineet kuin viemäreinä ja salaojina. Keskiaikaiset kerrokset ovat alkaneet kuivua ja hapelle altistunut orgaaninen aines hajota. Kokemukset Ruotsista ovat osoittaneet, että suoraan kulttuurikerrosten päälle valettujen betonilaattojen alle on syntynyt useiden kymmenien senttimetrien korkuisia aukkoja, kun kerrokset ovat hajonneet ja painuneet. Insinöörien neronleimaus on osoittautunut kaupunkien kulttuurikerrosten kannalta katastrofaaliseksi ratkaisuksi!

Muinaisjäännösten kunnossa tapahtuvien muutosten valvomista ja seuraamista kutsutaan monitoroinniksi. Pohjoismaissa alan edelläkävijöinä ovat norjalaiset (Ks. Vibeke Vandrup Martens, SKAS 2/2010). Yhteistyö heidän kanssaan on osoittautunut hedelmälliseksi ja alan asiantuntemusta on saatu Suomeenkin, erityisesti Turkuun. Tästä on hyvä jatkaa. Arkeologit saavat luvan taas painua kuoppiinsa, jos kosteapohjaisille kaupunkialueille halutaan rakentaa. ♦

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA 20 VUOTTA¹

Maaliskuussa 1990 kokoontui Turun maakuntamuseon kokoussalissa ryhmä tutkijoita ja asianharrastajia perustamaan seuraa Suomen keskiajan ja laajemmin historiallisen ajan arkeologian edistämiseksi. Ajatus tämänkaltaisesta järjestäytymismuodosta oli aikaisemmin noussut esiin silloin tällöin kuppilakeskusteluissa. Varsinaisen ideoinnin, esityön ja eteenpäin viennin käynnisti kuitenkin dosentti **Knut Drake**.

On usein sanottu, että taustalla oli hänen toinen hankkeensa, Itämeren alueen keskiaikaisia linnoja ja myöhempiäkin puolustusvarustuksia käsittelevän symposiumsarjan (*Castella Maris Baltici*) perustaminen. Sen ensimmäisen tapaamisen paikaksi oli Drake pitänyt Turkua itsestäänselvyytenä, mutta tarvittavien varojen kerääminen säätiöiltä tilaisuudelle ei käynyt esimerkiksi maakuntamuseon kautta. Niinpä tuli perustaa eräänlainen bulvaani, joka voisi hakea erilaisia apurahoja ja avustuksia säätiöiltä ja muilta rahakkailta.

Tämä on toki totta, mutta vain osa totuudesta. Muutakin oli tapahtumassa, ajattelutavat olivat muuttumassa, etsittiin uusia suuntia, yhä useammat näkivät, ettei arkeologian tule pelkästään tarkoittaa esihistoriaa eikä myöskään – kärjistäen sanottuna – historiallisten rakennusmonumenttien, kuten keskiaikaisten linnojen ja kirkkojen tutkimusta. Historiallisen ajan arkeologiaa ajateltiin yhä

enemmän itsenäisenä kenttänä, jolla toki on selkeä yhteys esihistoriaan sekä jatkuvuuden että metodien kannalta. Näin tuolloin seuran perustamisen yhtenä niistä keinoista, joilla historiallisen ajan arkeologia voidaan irrottaa tai lähinnä vapauttaa esihistoriallisen tutkimuksen ja toiminnan sidoksesta. Tunsin ettei historiallisen ajan arkeologian tilanne Museo-
virastossa vastannut sille kuuluvaa asemaa.

Osa meistä ymmärsi ongelman niin virkahenkilö- kuin organisatorisella tasolla. Ensinnäkin historiallisen ajan arkeologian piiriin kuuluvia asioita Museo-
virastossa hoiti koko maata koskien tuolloin (ja oli hoitanut jo 1970-luvulta lähtien ellei aikaisemmin) päätoimisesti vain yksi henkilö. Toiseksi historiallisen ajan arkeologian toimiessa rakennushistorian osastossa, oli hän irrallaan arkeologian osastosta, joka puolestaan vastasi käytännössä vain esihistoriasta – toki muutama näyttävä paikka, kuten Ulvilan Liikistö – oli ikään kuin varattu sille puolel-le. Rakennushistorian osastossa ei historiallisen ajan arkeologian asemaa mainittavasti arvostettu ainakaan niin, että olisi pyritty to-
sissaan hankkimaan uusia virkoja tai toimia sitä varten. Ei siis ollut mahdollisuuksia laajentua. Toisaalta eli pelko siitä, että jos keskiajan ja uuden ajan arkeologian hoitaminen siirretään arkeologian osastoon, se imeytet-täisiin vallitsevissa ennen kaikkea esihisto-

¹ Turun upseerikerholla 16.10.2010 pidetyn SKASin iltajuhlan avajaispuhe laajennettuna ja muokattuna.

riallista arkeologiaa arvostavissa piireissä ja kyseisen osaston taloudellisessa ahtaudessa osaksi esihistoriallista arkeologiaa. Kyseistä yhtä virkahenkilöä pelättiin käytettävän käytännössä esihistoriaan liittyvien asioiden hoitamiseen. Lisäongelmana, eikä aivan pieneenä, oli se, että merkittävät historiallisen ajan rakennusmonumentit kuitenkin olisivat jääneet rakennushistorian osaston toimipiiriin. Kuka siellä olisi ajanut niiden arkeologista intressiä?

Suomen arkeologian seura, jota itse 1980-luvun alussa olin muiden mukana perustamassa, oli sekin varsin esihistoriasuuntautunut. Siellä ei näyttänyt olevan tilaa historiallisen ajan arkeologian ongelmien ja tulevaisuudennäkymien pohtimiselle.

Useimmat vuoden 1990 tienoilla kärjistyneet ja tunnistetut ongelmat palautuivat siihen, että esihistorian tutkimus vakiinnutti paikkansa jo 1800-luvulla – tässä ei ole väliä sillä, minä vuosikymmeninä tuota vuosisataa se eri maissa tapahtui – eikä sen ole tarvinnut tuon ajan jälkeen perustella olemassaoloaan. Historiallisen ajan arkeologian asema on ollut ja on edelleen vähemmän vakaalla pohjalalla – tänä päivänäkin Museovirastossa on vain yksi täysipäiväinen historiallisen ajan arkeologiasta vastaava henkilö. En lähde pohtimaan sitä, kuinka mutkikas ja monivaiheinen historiallisen ajan arkeologian kehitys on ollut vaikkapa rakennustutkimuksen – tarkoitan tässä historiallisia linnojamme, kirkkojamme ja muita menneisyyden rakennusmuistomerkkejämme – ja ammattimaisen arkeologian välissä.

En myöskään ala jaaritella siitä, mihin kohtaan aurinkovuosikausia arkeologian auktoriteetit ovat arkeologian ajallisen ylärajan asettaneet. Jälkimmäisestä minulla on kokemus, joka aikanaan oli melko kiukuttava, mutta joka nykyisin hymyilyttää: kun esittelin 1977 professori **Carl Fredrik Meinanderille**, että tekisin mielelläni pro

gradu -tutkielmani Suomen rautakauden ja keskiajan nuolenkärjistä, vastasi hän, että rautakausi sopii hyvin mutta siihen loppuu arkeologia. Jos haluan harrastaa keskiajan nuolenkärkiä, voin tehdä sitä vaikkapa kansatieteen alalla.

En tällä anekdootilla halua päivitellä, että kylläpä Meinander oli ahdasmielinen ja ymmärtämätön. Päinvastoin, hänen mielipiteensä vastasi "ajan henkeä". Oli muuten onni, että hän kirveellä katkaisi tutkimussuunnitelmani: jo rautakauden kärkien käsittely oli aikamoista takkuamista eikä tulos ollut hääppöinen. Vaan jos olisin vielä saanut ottaa mukaan sadat keskiajan ja ehkä uuden ajan alunkin panssari- ja muut nuolenkärjet, tuskin olisi vielääkään valmis.

Oli niin tai näin, kuluneet 20 vuotta 1990–2010 ovat osoittaneet, että Suomen keskiajan arkeologian seuralla on erittäin hyvät syyt olemassaololleen. Kuinka paljon uusia ajatuksia ja tutkimussuuntia onkaan syntynyt seuran jokavuotisilla matkoilla, vuorovuosin ulkomaille, vuorovuosin kotimaahan! Kuinka moni onkaan seuramme jokavuotisilla retkillä nähnyt kohteita, joita muuten ei olisi koskaan nähnyt, ja saanut niistä vaikutteita omiin tutkimuslinjoihinsa ja suuntauksiinsa, ajatuksiinsa! Kuinka moni uusi ajatus onkaan kuoriutunut jossakin naapurimaan kaupungin tai kylän ravintolassa, jonne on kokoonnuttu sen jälkeen kun hotellin check in on käyty läpi, matkatavarat kannettu huoneisiin ja valmistauduttu iltaan!

Jo 1990-luvun alkupuolelta lähtien seuramme on järjestänyt joka vuosi teemaseminaarin Hämeen linnassa. Parhaimmillaan ne ovat keränneet lähes 200 henkeä enkä muista että kertaakaan väkeä olisi ollut vähemmän kuin 40 – määrä on aika suuri, kun ajattelee historiallisen ajan arkeologian syrjäistä asemaa.

Oma lehtemme, *SKAS*, on kehittynyt pienestä 1990-luvun tiedotusvihkosesta malli-

kelpoiseksi julkaisusarjaksi, jonka kautta niin Suomen kuin muiden maiden historiallisen arkeologian työt, tulokset ja tulkinnot saavat näkyvyyttä. Kehitys tässäkin on sellainen, ettei sitä olisi mitenkään voinut uskoa 1990-luvun alussa. Seuralla on oma kirjasarja (sekä monografioita että artikkelikokoelmia), jonka piirissä on vuodesta 1993 alkaen julkaistu lähes 20 volyymia.

Olen kuullut sanottavan, ja minulle on sanottu suoraan, ettei Suomen keskiajan arkeologian seuraa tarvita, sillä arkeologia on yksi ja yhteinen. Tuo väite on todenperäinen: ei ole syytä pitää yllä ajallista rajaa, jonka vanhempi puoli on arkeologien, uudempi taas muun muassa historioitsijoiden, kansatieteilijöiden ja taidehistorioitsijoiden. Edellä sanomaani viitaten olen kuitenkin sitä mieltä, että historiallisen ajan arkeologian edustajien on itse raivattava kenttensä ja muodostettava alasta tasavertainen muun arkeologian kanssa. Esihistoriallisen arkeologian edustajat eivät sitä tee, eivät myöskään historioitsijat tai taidehistorioitsijat muita mainitsematta. Asiaa voisi makustella analogialla: kuvitelkaamme että rautakausi olisi Suomen arkeologian syntyvaiheessa 1800-luvulla syystä tai toisesta suljettu ulos arkeologian maailmasta. Eikö jossain vaiheessa olisi hyvinkin voinut tulla aika, jolloin tuosta jaksosta kiinnostuneet ja sen tieteellisiä kysymyksiä pohtivat henkilöt olisivat halunneet perustaa oman, kyseisen

aikakauden intressejä ajavan organisaation?

Henkilökohtaisesti tunnen, että jonakin päivänä tulevaisuudessa on olemassa arkeologinen yhteys, sellainen, jossa ei erotella esihistorian arkeologiaa ja sen piirissä toimivia henkilöitä historiallisen ajan arkeologias-
ta ja sen alalla toimivista. Mutta niin kauan kuin 1800-luvulta lähtien elänyt ajattelutapa on olemassa, Suomen keskiajan arkeologian seuraa tarvitaan. Näinä 20 vuotena olen mielestäni nähnyt että lähentymistä on tapahtunut eivätkä rajat ole enää jyrkät. Tällaisella uskolla meidän kannattaa mennä eteenpäin.

Vietämme nyt Suomen keskiajan arkeologian seuramme 20-vuotisjuhlaa. Haluan kohottaa lasini ja pyydän teitä, arvoisat juhlan osanottajat, kohottamaan sen kanssani seuran ja historiallisen ajan arkeologian menestyskelle! ♦

Markus Hiekkänen

mhiekk@utu.fi

markus.hiekkanen@helsinki.fi

Kirjoittaja on Turun yliopiston keskiajan arkeologian dosentti sekä Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian dosentti ja taidehistorian yliopistonlehtori. Hän toimi Suomen keskiajan arkeologian seuran puheenjohtajana 1998–2001 ja 2007–2010.

2000-LUVUN LINNATUTKIMUKSEN NÄKÖKULMIA

Artikkelini on katsaus brittiläisen linnatutkimuksen piirteisiin 2000-luvulla, sellaisena kuin se näyttäytyy viime vuosikymmenenä julkaistuissa teoreettispainotteisissa monografioissa. Julkaisuissa esitetyt näkökulmat ja tulkinnat eivät ole saaneet kaikilla tahoilla hyväksyvää vastaanottoa ja ne ovat käynnistäneet keskustelun linnatutkimuksen tavoitteista ja periaatteista. Keskustelua on käyty esimerkiksi Britannian Keskiajan arkeologian seuran Medieval Archaeology -vuosikirjassa ja eurooppalaisten linnatutkijoiden Château Gaillard -konferenssissa (esim. Château Gaillard 2008 (numerossa useita artikkeleita Euroopan maiden linnatutkimuksen tilasta), Creighton 2005, Creighton & Liddiard 2008, Johnson 2002, Liddiard 2005, McNeal 2000, Platt 2007, Ronnes 2006, Wheatley 2004).

SOTILAALLINEN VAI SYMBOLINEN LINNA?

Keskiaikaisten linnojen perustaminen on perinteisesti liitetty sotilaallisiin syihin: tietyn alueen valloittamiseen tai hallussa pitämiseen, ulkoisen tai sisäisen uhan torjumiseen sekä armeijan muonitukseen ja majoittamiseen. Suoranaisen sotilaallisen voiman ylläpidon lisäksi linnat toimivat alueillaan linnanhaltijan vallan- ja veronkannon keskuksina, josta vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän mukaan toimitettiin hyödykkeitä ylemmälle valtiotalle.

Linnatutkimukselle asetetut kysymykset seuraavat oman aikansa tutkimuksen kehitystä. Linnojen voi katsoa olevan ainakin kolmen tutkimusalan perinteisiä tutkimuskohteita: historian, taidehistorian ja arkeologian. Jokaisen alan sisäinen kehitys ja tutkimuksen painopisteiden vaihtelu on vaikuttanut linnatutkimukseen. Historiatieteiden piirissä vaikuttanut mikrohistoriallinen ja arkisten ilmiöiden tutkimus saavutti linnatutkimuksen viimeistään 1980-luvulla. Samaan aikaan arkeologian piirissä vaikutti postprosessualistinen suuntaus, joka nosti esille mahdollisuuden tulkita asioiden merkityksiä, korosti kontekstia yleistävien tulkintojen sijaan ja antoi tilaa sosiaalisille tulkinnoille. Linnojen katsottiin pitkään olevan ensisijaisesti rakennus- tai sotahistoriallisia kohteita ja niiden rakennusvaiheiden ajoittaminen nojautui taidehistoriallisiin tyylielementteihin tai erilaisten puolustusratkaisujen käyttöönottoon. Luonnontieteellisten ajoitusten käytön yleistyttyä 1980-luvulta alkaen keskiaikaisten rakennusten ajoittamiseen ei ole käytetty yksinomaan tyylielementtejä vaan mahdollisuuksien mukaan pyritään saamaan absoluuttisia ajoituksia.

Mikrohistorian ja postprosessualismin edistämä arkielämän tutkimus sopii linnoihin hyvin – niiden kaivauksissa on löytynyt paljon arkielämää liitettävää löytöaineistoa ja etenkin 1500-luvulta lähtien linnojen tilikirjat antavat tietoa jopa linnan päivittäisistä

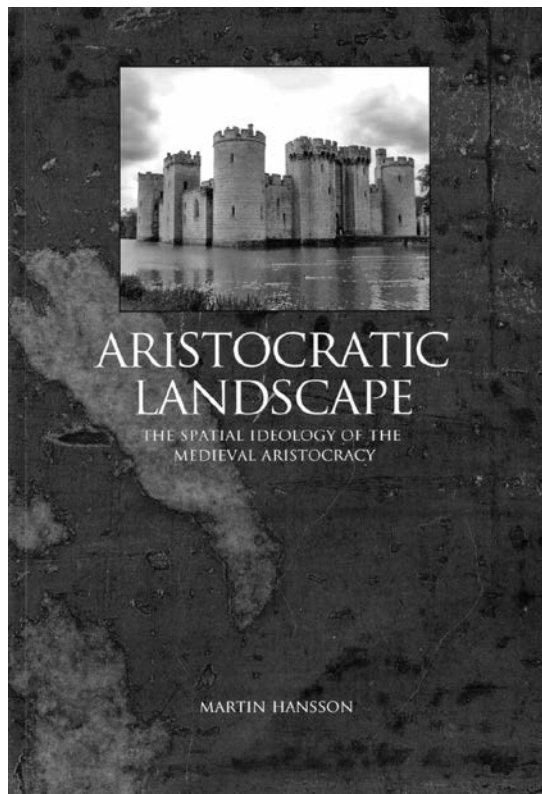
toiminnoista. Arjen tutkimuksen lisäksi keskeiseksi tutkimusaiheeksi nousseet mentaaliset kysymykset ilmenivät linnatutkimuksessa esimerkiksi kysymyksinä siitä, kuinka linnanhaltija osoitti valtaansa linnan rakenteiden välityksellä. Linnanhaltijat varustivat linnan-
sa järkevin muurein ja levein vallihaudoin, he laitattivat linnanportille sukuvaakunansa ja koristuttivat linnaansa seinäornamenteilla. Tutkimuksessa tärkeäksi nousi linnanhaltijoiden henkilön liittäminen linnojen perustamiseen ja rakennusvaiheisiin.

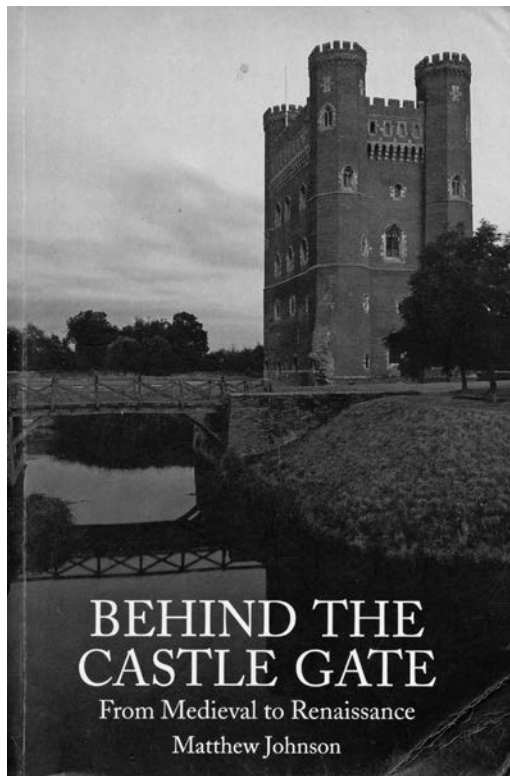
Keskeisenä tutkimusaiheena on myös ollut kuinka linnan ulkoasu paljastuu linnaan tulijoille, toivotuille tai ei-toivotuille vierail-
le. Tutkimuksissa on esitetty tulkintoja siitä, kuinka esimerkiksi linnanportilta avautuva näkymä vaikuttaa tulijaan tai minkälaisien huoneiden kautta vieras kulki linnanhaltijan vastaanotolle. Linnatutkimuksessa käytetään myös maisemantutkimuksen metodeita. Siinä yhteydessä on haluttu päästä eroon liiallisesta

keskittymisestä pelkästään linnoihin ja niiden välittömässä yhteydessä oleviin rakenteisiin ja on haluttu ottaa linna osaksi laajempaa kokonaisuutta, esimerkiksi vallan maisemaa, jolla ajan aristokratia ilmaisi valtaansa alueen asukkaille ja ulkopuolisille kävijöille (esim. Biller 1998; Dixon 1998; Drake 2001; Hansson 2006; Johnson 2002; Maaranen 2010; Mathieu 1999; McNeil 2000; Mikkola 2003; Vilkuna 1998). Yhdeksi keskeiseksi tutkimusteemaksi parina viime vuosikymmenenä onkin noussut linnan symboliikka, sekä itse rakennuksena että osana maisemaa. Linnojen rakentamisen motiivina ei enää pidetä yksiselitteisesti sotilaalliseen uhkaan varustautumista tai sellaisen luomista.

REVISIONISTISTA LINNATUTKIMUSTA?

Britannian Keskiajan arkeologian seuran vuosikirjassa (Medieval Archaeology) julkaistiin vuonna 2007 pitkän linjan linnatut-
ki ja **Colin Plattin** kriittinen arvio nykypäivän linnatutkimuksesta (Platt 2007). Platt pitää virheellisenä tutkijoiden käsitystä, jonka mukaan sotilaalliset syyt eivät ole välttämätön edellytys linnan rakentamiselle, vaan linnoja rakennettiin statussymboleiksi: itsekorostuksen ja sosiaalisen jäljittelyn tai kilpailun takia. Näkemystä kannattavien tutkijoiden mukaan suuri osa linnoista ei olisi rakenteellisesti edes ollut sopiva puolustustaisteluun, vaan vallihaudat ja muurit rakennettiin osoittamaan linnanhaltijan varallisuutta ja asemaa sekä tuottamaan nostalgisia kokemuksia vanhoille sotilaille. Tämä ajatusmalli on Plattin mukaan peräisin historioitsija **Charles Coulsonilta** (Coulson 2003), joka aloitti tutkimuksensa 1970-luvulla käsitellen kuninkaan aatelistolle myöntämiä linnoituslupia (*licence to crenellate*). Coulsonin mukaan luvat liittyivät aatelisten palkitsemisjärjestelmään eikä linnoja rakennettu tai kartanoita linnoitettu soti-

laallisista syistä, vaan perimmäinen syy olisi ollut korkean sosiaalisen aseman osoittamisen tai sen tavoittelemisen. Plattin mukaan käsitys on hyväksytty lähes universaalisti uuden sukupolven linnatutkijoiden kesken ja se on jopa noussut uudeksi oikeaoppisuudeksi, etenkin teoreettisesti suuntautuneiden arkeologien kesken.

Terävintä kritiikkiä Coulsonin lisäksi Plattiltä saavat Southamptonin yliopiston arkeologian professori **Matthew Johnson**, Exeterin yliopiston arkeologian laitoksen dosentti **Oliver Creighton** ja East Anglian yliopiston dosentti **Robert Liddiard**, jotka ovat julkaisseet teoreettispainotteisia monografioita ja artikkeleita keskiajan linnoista ja maisemasta (esim: Creighton 2005; Johnson 2002; Liddiard 2005). Platt myöntää, että linnojen perustamisen ja asuntojen linnoittamisen takana on voinut olla muitakin kuin sotilaallisia syitä, kuten linnanhaltijan itsekorostus. Linnojen rakentamisen päämotiivi Plattin mukaan on

kuitenkin aina ollut sotilaallinen. Hän toteaa uusien näkökulmien virkistävän keskustelua ja balanssissa pysyessään tekevän tutkimukselle vain hyvää, mutta toteaa osan tutkijoista tulleen liian yksisilmäisiksi symbolismitulkinnoissaan.

Keskeinen esimerkki paljon tutkitusta ja keskustelua herättäneestä linnasta on Kentissä sijaitseva Bodiam, joka saa Plattilta hyvin erilaisen tulkinnan kuin esimerkiksi Coulsonilta ja Johnsonilta. Kirjoituksessaan Platt esittää kuinka tulkinta Bodiamista symbolisena linnana sai jalansijaa, kun Coulson esitti ensin tämän käsityksen nojautuen kirjallisiin lähteisiin. Sen jälkeen tulkinta sai hienois- ta tukea Bodiamissa tehtyjen kaivausten ja tutkimusten tuloksena vuonna 1988. Kahden aineiston tukemana tulkinta Bodiamista symbolisena, puolustukseen sopimattomana linnana sai etenkin nuoren polven tutkijat vakuuttumaan ja pitämään muutakin keskiajan aristokratian arkkitehtuuria oikein ymmärrettynä pikemmin itsekorostuksen kuin väkivallan pelon motivoimana. Plattin mukaan ei ole kuitenkaan selvää, että Bodiam rakennettiin vain statussymboliksi. Hän nostaa esiin kyseisen linnan rakennusajan yhteiskunnalliset levottomuudet ja ranskalaisten ryöstöretkien uhan Englannin etelärannikolla, joiden perusteella Platt ihmettelee kuinka voidaan olla varmoja, että Bodiamin linnan rakennuttaja rakensi linnan korostaakseen omaa valtaansa eikä väkivallan uhan takia.

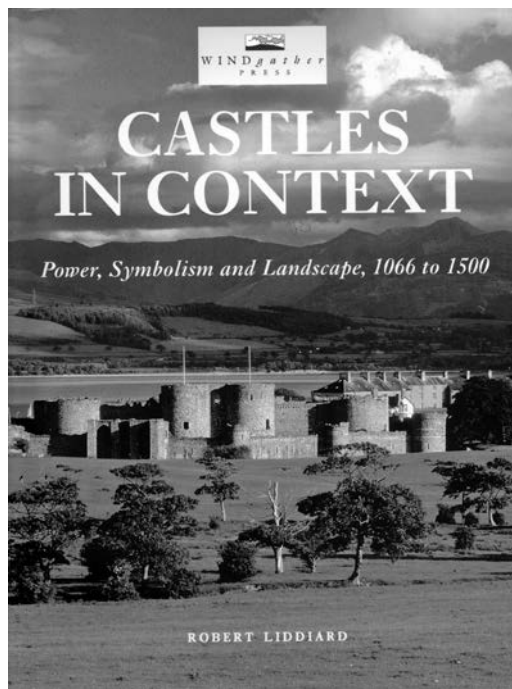
SITTENKIN MYÖS SYMBOLINEN LINNA?

Vastineen Plattille antoivat saman julkaisun seuraavan vuoden numerossa Oliver Creighton ja Robert Liddiard (Creighton & Liddiard 2008). He katsovat Plattin kritiikin kohdistuvan osin jo vanhentuneeseen kysymyksenasetteluun ja väistävät suurimman osan Plattin ärhäköistä kommentteista

toteamalla, että vanhan kiistan jatkaminen linnojen rakentamisen sotilaallisista tai symbolisista motiiveista on tutkimukselle vahingollista. Creightonin ja Liddiardin mukaan Plattin revisionistisuussytykset nousevat näkemyksestä, että status on noussut uudeksi ja huonommaksi selitykseksi linnojen rakentamisen taustalla olevasta motiivista. Terminä sotilaallinen merkitys ja statussymbolismi ovat kuitenkin yhtä problemaattisia, eikä tutkimuksessa päästä eteenpäin jos ne jatkuvasti rinnastetaan toisiinsa ja vain toisesta haetaan tietyn linnan rakentamisen selittävää tekijää. Creighton ja Liddiard eivät kuitenkaan jätä täysin huomioimatta Plattin artikkelissaan esittämiä tulkintoja linnojen sotilaallisesta taustasta vaan esittävälle sille kritiikkiä ja vastatulkinnan.

Vastineessaan Plattille Creighton ja Liddiard huomauttavat, että Platt käyttää vastatulkintoissaan suhteellisen pientä määrää linnoja rajatulla alueella Etelä-Englantia. Näiden linnojen rakentajat olivat huomattavassa asemassa olevia miehiä, ja Platt nojaa tulkintoissaan heidän elämäkertoihinsa sekä rakennuksien historialliseen kontekstiin sivuuttaen arkkitehtuurista ja maisemasta tehdyt tuoreet analyysit. Platt myös pitää dogminaan linnojen rakentamisen sotilaallista motiivia, eikä ota huomioon, että 1300–1400-luvun Britanniassa oli vähän piiritystilanteita ja dokumenttien mukaan linnoissa oltiin niihin huonosti valmistautuneita.

Creighton ja Liddiard tuovat myös esille, että laajassa kysymyksessä linnojen rakentamisen motiiveista ei edistytäkään käyttämällä lähdeaineistona vain tuttuja suuria linnoja, kuten Bodiamia tai muita linnoitusluvan (*licence to crenellate*) saaneita kohteita. Ne eivät selvennä kuvaa vähän dokumentoiduista tai huonosti säilyneistä linnoista. Linnat ovat olleet joustava instituutio, valmita mukautumaan erilaisiin ympäristöihin, maisemiin, sosio-ekonomisiin ja omistuksellisiin olosuh-

teisiin. Creighton ja Liddiard tuovat esille, että viimeisen reilun parinkymmenen vuoden aikana linnatutkimuksen on vienyt sotilaallisilta juuriltaan eri tieteidenväliset uudet lähestymistavat mutta samalla uudet tulkintamahdollisuudet ovat edistäneet alaa. Yleisesti ottaen tutkijat eivät myöskään ajattele, että symbolismi olisi voittanut tulkintana linnojen sotilaallisen merkityksen. Kukaan ei sano, että linnoilla ei olisi mitään tekemistä sodan kanssa, mutta tutkijat ovat menneet tulkintoissaan eteenpäin vastakkainasetteluista ja linnojen yhden rakentamisen päämotiivin etsimisestä.

Creighton ja Liddiard esittävät artikkelissaan näkemyksiään siitä, kuinka linnatutkimuksen pitäisi edetä tieteenalana ja mikä osa arkeologialla tässä tutkimuksessa tulisi olla. Heidän mukaansa linnatutkimuksella on kaksi haastetta: kuinka luoda oma tutkimusagenda ja kuinka pitää yllä hedelmällistä yhteistyötä tutkimusta täydentävien tieteenalojen kanssa. He pitävät todennäköisenä, että vaikka arkeologinen tutkimus on paljastanut linnojen rakenteita ja arkipäivän elämän piir-

teitä, niin suurin anti viimeisen 25 vuoden aikana on tullut linnatutkimukseen maiseman historian, kriittisen teorian sekä kirjallisuus- ja taidehistorian tuloksena.

Creighton ja Liddiard kommentoivat myös eri yhteyksissä esitettyä pyrkimystä holistiseen linnatutkimukseen kysymällä, kuinka sellaisen ideaalin voisi käytännössä toteuttaa. Itse he suosittelevat metodologista lähestymistä linnatutkimukseen ja nostavat esille esimerkiksi vanhojen kaivauksien tulosten hyödyntämisen, ympäristöanalyysit, materiaalisen kulttuurin tutkimukset, tilan ja sen manipulointia käsittelevien tutkimusten laajentamisen koskemaan myös muurien ulkopuolta, keskiaikaisen kirjallisuuden ja runouden potentiaalin, tulkinnat linnan ja maiseman monitasoisesta yhteydestä, selvitykset kuinka kansa reagoi linnan rakentamiseen, rakennusten virtuaalisen rekonstruoinnin ja GIS-tutkimukset sekä ymmärtämisen, että linnat ja talot ovat osa samaa ylhäistä rakentamista. Creighton ja Liddiard eivät väitä, että ei olisi tärkeää etsiä linnan rakentamisen takana olevia motiiveja, mutta tutkijat ovat kiinnittäneet kysymykseen liikaa huomiota. Platt kehottaa linnatutkijoita varovaisuuteen, mutta Creightonin ja Liddiardin mukaan tutkijat ovat olleet ehkä tulkinnoissaan liiankin varovaisia.

KATSAUS POHJOISEMMAKSI...

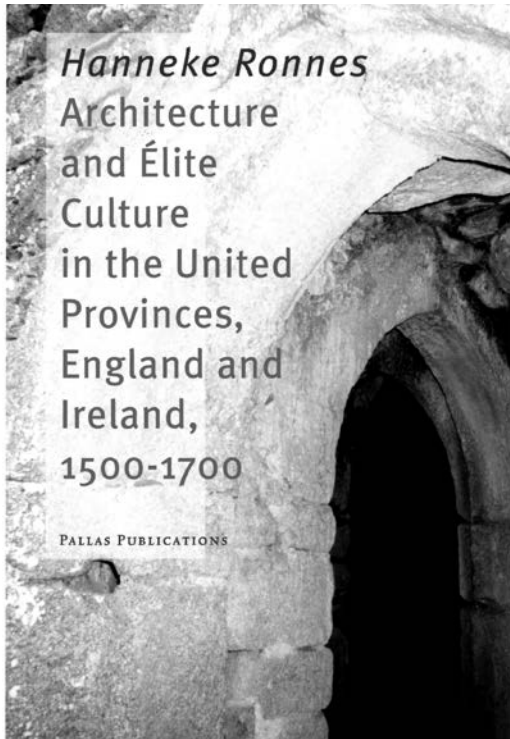
Brittiläisiä 2000-luvun alun linnatutkimuksia lukiessaan ei voi välttyä huomaamasta teorian ja tulkinnan suurta osuutta. Tutkimuksissa pohditaan muun muassa fenomenologista lähestymistapaa käyttäen linnojen asukkaiden ja siellä vierailleiden henkilöiden tapaa kokea linnan luoma arkkitehtuurinen kokonaisuus, johon sisältyi avoimia ja kätkeytyjä ihmisen toimintaan vaikuttavia viestejä. Linnat tulkitaan osana maisemakokonaisuutta, jolla ajan

aristokratia ilmaisi symbolisesti valtaansa, elintapojaan ja -tasoaan. Vaikka artikkelissani mainitut brittiläiset tutkimukset ovat arkeologia lähdeaineistoa käyttävien professoreiden ja dosenttien kirjoittamia, lähdeaineiston esittely ja käsittely jää teoksissa usein taka-alalle. Teoksissa ei pyritä kehittämään keinoja, joilla voisi käytännössä paremmin tunnistaa, dokumentoida ja ajoittaa rakenteita tai esitellä linnojen eri osia ja rakennusvaiheita, jollaisena linnatutkimus pitkälti esiintyy esimerkiksi Itämeren piirin linnatutkijoiden Castella Maris Baltici -konferenssin julkaisusarjassa (esim. Castella Maris Baltici 8, 2007). Voihan olla, että tämä johtuu vain brittiläisestä tutkimusperinteestä – ehkä kaivauksia ei tehdä yliopistojen toimesta vaan niissä pyritään tulkitsevampaan tutkimukseen, ainakin julkaisuissa monografioissa.

Suomalaisessa linnatutkimuksessa, kuten muussakaan keskiajan tutkimuksessa, teoreettisuus ei ole saanut sellaista sijaa kuin brittiläisessä, mitä ei tarvitse pitää pelkästään huonona asiana. Teoreettisten lähestymistapojen avulla tehdyt tulkinnat sovittavat arkeologisen aineiston yhtenäisempään kuvaan keskiajan kulttuurista, mutta tulkinnoista ei mielestäni saisi sulkea pois arkeologisen aineiston käsittelyä, vaikka se toisikin mukanaan ongelmia ja vaikeasti kokonaiskuvaan sopivia havaintoja. Rakennetun tilan ja maiseman käyttö ihmisen tarkoituksen tai käytäytymisen tulkinnassa edellyttävät tietoja materiaalisten elementtien olemassaolosta ja ajoituksesta. Sitä kautta toivoisi teoreettisissa, ihmisen kokemusmaailmaa käsittelevissä arkeologissa tutkimuksissa olevan selkeästi esillä tulkintojen taustalla olevat materiaaliset perusteet.

..RUOTSIIN...

Suomalaista linnatutkimusta enemmän brittiläinen teoreettinen lähestymistapa on vaikut-

tanut ruotsalaiseen tutkimukseen. Yksi hyvä esimerkki on myös Creighton ja Liddiardian viittaman **Martin Hanssonin** tutkimukset. Hansson on väitellyt Smålannin kartanoista ja herruudesta ja jatkanut väitöskirjansa kysymysten käsittelemistä teoksessaan Smålannin ja Itä-Anglian Norfolkian Launditchin alueiden tavasta järjestää aristokraatista tilaa (Hansson 2001, 2006). Hanssonin mielestä rakennusten perinteinen luokittelutapa jakaa tutkimuskohteita turhiin kategorioihin. Esimerkiksi linnoitetut kartanot käsitellään usein linnatutkimuksen yhteydessä toisin kuin linnnoittamattomat, vaikka kaikki aatelistoon asuinsijat ilmaisisivat samoja rakentamisen motiiveja. Hanssonin mielestä aristokratian elintapojen tutkimuksessa tarvitaan holistisempaa lähestymistapaa ja keinotekoiset rajoja luovat luokittelut pitäisi hylätä. Hänen mukaansa tutkimuksessa pitäisi ottaa huomioon kaikki asuinsijat, mikä mahdollistaisi eri alueiden aateliston asumusten vertailun eri puolilla Eurooppaa.

Esimerkki tutkimuksesta, jossa yhdistetään tarkkaa rakennustutkimusta ja teoreettista tulkintaa, on ruotsalaisen **Gunhild Eriksdotterin** väitöskirja Dalbyn luostarista (Eriksdotter 2005). Vaikka Eriksdotterin kohteena on keskiaikainen luostari, voi hänen kokeilemiaan ja kehittämiään dokumentointimenetelmiä ja tilan tulkitsemistapoja soveltaa myös muuhun rakennustutkimukseen. Eriksdotter dokumentoi Dalbyn luostarin länsisiiven muurin tavoitteenaan osoittaa, kuinka paljon enemmän kolmiulotteinen dokumentointi ja havainnointi antavat mahdollisuuksia historiallisten rakennusten vaiheiden ymmärtämiseen verrattuna perinteiseen kaksiulotteiseen dokumentointitapaan. Tilan kokemisen analyysissä hän käytti saksalaisen filosofin ja pedagogin **Otto Bollnowin** käsitteitä *Bewegungsraum* ja *Besitzraum* (*vara-i-rum* ja *ha-rum*) ja esitti, kuinka erilaisilla arkkitehtuurisilla merkeillä kuten ovilla, ikkunoilla ja valoilla osoitetaan tilassa olevan henkilön paikka ja mahdollisuudet liikkua tilassa. Tutkimuksessaan Eriksdotter asettui luostarissa asuvan munkin sekä luostariin tulleen maallikkovieraan asemaan. Eriksdotterin kokemisanalyysi tuo selkeästi esille tulkintojen materiaaliset tai teoreettiset taustat, mikä sopii hyvin lähestymistavaksi myös linnatutkimukseen.

...JA SUOMEEN

Verrattuna esittelemääni keskusteluun ja siinä käsiteltyihin teoksiin suomalainen linnatutkimus näyttäytyy käytännönläheisenä, materiaalista tutkimuspohjaa ja monipuolisesti eri metodeita ja lähdeaineistoja käyttävänä tutkimuksenalana, jossa sovelletaan ja etsitään uusia tutkimusmahdollisuuksia ja -tapoja. (mm. Drake 2001, Flink 2008, Hiekkänen 2001, Suhonen 2006; Uotila et al. 2006; Uotila 2009; <http://www.raseborg.fi/>)

allatidersraseborg/, Kajaani kirja, Maaranen 2010). Suomessa ei ole julkaistu linnoja käsitteleviä laajoja arkeologiseen tutkimukseen perustuvia monografioita, vaan keski- ja uuden ajan arkeologian julkaisut ovat usein monitieteisiä artikkelikokoelmia, joissa eri alojen asiantuntijat kertovat tutkimuksistaan ja tulkinnoistaan (esim. Mikkola & Vilkuna 2003; Uotila & Vilkuna 2009). Niissä kokonaisuus hahmotellaan esipuheessa, mutta usein ei ole mahdollista yhdistää eri aloilta saatuja tutkimustuloksia tukemaan tiettyä tulkintaa tai ylipäätään esittää niiden pohjalta yhtenäistä näkemystä tutkittavasta kohteesta. Artikkelijulkaisuissa eri tieteenalojen edustajat saavat kuitenkin tilaa esitellä oman alansa metodisia ja teoreettisia taustoja, jotka usein jäävät yleistävissä monografioissa turhankin vähälle. Ajatuksella kirjoitettuja monografioita suomalaiseseen tutkimukseen kuitenkin kaipaaisi, mutta niiden puute johtunee rahoituksen, markkina-alueen ja lukijakunnan puutteesta. Tutkijoiden eettiset periaatteetkin saattavat estää yksittäistä tutkijaa ryhtymästä monografian kirjoittamiseen. Nykypäivän arkeologia on tiimityötä eri tieteenalojen edustajien kesken. Yksittäisen tutkijan esittämä laajempi tulkinta vaatii erilaisten tulkintojen arviointia ja eri lähteiden yhdistämistä, jossa täytyisi onnistua ilman liiallista yleistämistä ja valikointia.

Eroja brittiläiseen tutkimukseen meillä luo myös lähdeaineistojen vähyys: luokittelutavasta riippuen 1200–1300-lukujen jälkeen rakennettuja linnoja Englannissa ja Walesissa on tuhansia, meillä viitisentoista. Ero kasvaa varmasti suuremmaksi, kun mennään linnoja koskevaan kirjalliseen lähdeaineistoon. Samoin on myös linnoja käsittelevien väitöskirjojen määrissä, pikaisella selauksella 2000-luvun arkeologiapainotteisia brittiläisiä keskiaikaisia linnoja käsitteleviä väitöskirjoja löytyy Index to Thesis -tietokannasta kahdeksan. Suomessa arkeologit eivät 2000-luvul-

la ole väitelleet linnoista, mutta historian ja kulttuurintutkimuksen alalta on kaksi linnoja käsittelevää väitöstä (Aarnipuu 2008, Koskinen 2007). Yhteensä arkeologien, rakennustutkijoiden ja historiantutkijoiden linnoja käsitteleviä väitöskirjoja Suomessa on vuodesta 1959 vuoteen 2000 julkaistu seitsemän (Drake 1968, Gardberg 1959, Luoto 1984, Taavitsainen 1990, Törnblom 1996; Uotila 1998, Vilkuna 1998).

Suomalaisessa linnatutkimuksessa keskeisellä sijalla ovat luonnontieteelliset tutkimukset, joilla on toisaalta pyritty kertomaan esimerkiksi linnoissa käytetyistä ravinnosta ja kasveista ja toisaalta pyritty ajoittamaan linnojen eri vaiheita tai perustamista, joka esimerkiksi Hämeen linnan kohdalla on vielä vastaamaton kysymys. Luonnontieteellisten analyysien lisäksi linnatutkimuksessa uutta tietoa voivat tuoda käyttötutkimukset, joissa tutkitaan kolmiulotteisen mallintamisen avulla esimerkiksi linnan äänimaisemaa, valaistusta ja sisälämpötilaa. (Uotila 2009, Uotila & Vilkuna 2009). Suomalaiselle tutkimukselle on mielestäni tyypillistä kaikkien mahdollisten lähdeaineistojen monipuolinen käyttö ja esille tuominen, myös kirjallisten.

Iso-Britanniassa Matthew Jonhson on ehdottanut, että linnatutkimus voitaisiin perustaa kokonaan arkeologisen aineiston varaan ilman riippuvuussuhdetta kirjallisiin lähteisiin (Johnson 2002:16). Samantyyppisiä ehdotuksia ja toteutuksiakin on tehty keskiajan arkeologisessa tutkimuksessa aiemminkin (Gilchrist 1994:9–12 ja viitteet). Ajatuksessa on houkuttelevat puolensa, arkeologinen aineisto historiallisilla kohteilla kun tulee helposti istutettua kirjallisen lähdeaineiston luomaan tapahtumahistoriallisiin raameihin. En kuitenkaan usko, että suomalaiset keskiajan ja uuden ajan arkeologit olisivat valmiita hylkäämään osaa muutenkin vähistä aikakautta koskevista lähteistä. Pikemmin voisi käydä keskustelua, kuinka eri tieteenalojen lähde-

aineistoja voisi luontevammin käyttää samojen kysymysten tutkimisessa, vai voiko niin ylipäätään tehdä.

Kysymys linnojen perustamisen sotilaallisista tai symbolisista motiiveista on mielenkiintoinen, mutta epäilen, että sitä ei ainakaan suoraan voi soveltaa Suomen keskiaikaisiin linnoihin. Eikä kysymys Suomessa suurta jalansijaa ole saanutkaan. Nykyisen Suomen alueella sijaitsevilla Ruotsin kruunun perustamilla keskiaikaisilla linnoilla on pitkä rakennus- ja käyttöhistoria, jonka aikana niitä on varmasti rakennettu monenlaisin motiivein ja tarkoituksin. Ne eivät ole yksittäisten mahtimiesten oman suvun turvaksi rakennettuja linnoja, vaan niiden rakentamisen taustalla ovat keskusvallan motiivit. Vaikka linnoja hallussa pitäneet suvut ovat voineet jättää jälkensä vaakunoilla ja maalauksilla, linnat eivät ole olleet sukujen omaisuutta samalla tavalla kuin esimerkiksi myöhäiskeskiajalla rakennetut kiviset kartanot.

Kuten Creighton ja Liddiard toteavatkin, eri linnojen tulkitsemiseen käytettyjä teorioita ei tulisi soveltaa ongelmattomasti muihin alueisiin, edes Britannian sisällä. Samoin myös eri maiden tutkimusperinteet eroavat toisistaan. Etenkin Englannissa linnojen tutkimus on ollut perinteisesti sotahistorioitsijoiden alaa, mikä mielestäni osaltaan selittää maan nykylinnatutkijoiden kritiikin linnojen perustamisen sotilaallisten motiivien korostamista kohtaan. ♦

Terhi Mikkola
terhi.mikkola@helsinki.fi

Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineen jatko-opiskelija, joka valmistelee väitöskirjaa tilan järjestämisestä, käytöstä ja kokemisesta Hämeen linnassa ja Olavinlinnassa myöhäiskeskiajalla

Aarnipuu, Petja 2008: *Turun linna kerrottuna ja kertonavana tilana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1162.

Billr, Thomas 1998: *Die Adelsburg in Deutschland. Entstehung, Form und Bedeutung*. 2. Aufl. München.

Castella Maris Baltici 8. The proceedings of a Symposium held in Turaida, Latvia, on 5–9 September 2005. Eds. Andris Caune and Ieva Ose. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* XIII. Institute of the History of Latvias Publishers, Riga 2007.

Coulson, Charles 2003: *Castles in Medieval Society: Fortresses in England, France, and Ireland in the Central Middle Ages*. London: Oxford University Press.

Château Gaillard 2008 : *Château Gaillard* 23. Études de castellologie médiévale. Actes du colloque international de Houffalile (Belgique) 4–10 septembre. Publication du Crahm, Caen 2008.

Creighton, O.H. 2005: *Castles and Landscapes: power, community and fortification in medieval England*. London: Equinox. [Revised paperback edition of 2002 volume for Continuum]

Creighton, Oliver & Liddiard, Robert 2008: Fighting Yesterday's Battle: Beyond War or Status in Castle Studies. *Medieval Archaeology* 52. Ss. 161–169.

Dixon, Philip 1998: Design in castle-building: the controlling of access to the lord. *Chateau Gaillard* XVIII. Centre de recherches archéologiques médiévales. Université de Caen.

Drake, Knut 1968: *Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter. Eine Baugeschichtliche Untersuchung*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 68. Helsinki.

Drake, Knut 2001: Die Bauherre der Burg Hämeenlinna im Mittelalter. *Castella Maris Baltici. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* 3–4. Ss. 209–216.

Eriksdotter, Gunhild 2005: *Bakom Fasaderna. Byggnadsarkeologiska sätt att fånga tid, rum och bruk*. Lund studies in Medieval archaeology 36. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Flink, Selja 2008: Linnanraunio sillan alla, Kajaanin linnanraunion restaurointi 2001–2008 *Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja* 20.

Gardberg, Carl Jacob 1959: *Åbo slott under den äldre Vasatiden : en byggnadshistorisk undersökning*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 60.

Gilchrist Roberta 1994: *Gender and material culture: the archaeology of religious women*. London: Routledge.

- Hansson, Martin 2001: Huvudgårdar och herravälden : en studie av småländsk medeltid. *Lund studies in medieval archaeology* 25. Stockholm : Almqvist & Wiksell International , 2001.
- Hansson, Martin 2006: *Aristocratic Landscape. The Spatial Ideology of the Medieval Aristocracy*. Lund Studies in Historical Archaeology 2. Stockholm.
- Hiekkanen, Markus 2003: Hattula Church and Häme Castle. *At Home within Stone Walls: Life in the Late Medieval Häme Castle*. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* VIII. Toim. Terhi Mikkola & Anna-Maria Vilkkuna. Ss. 165–170.
- Johnson, Matthew 2002: *Behind the castle gate: from medieval to Renaissance*. London, New York.
- Koskinen, Pekka 2007: *Hämeen linnan linnoittaminen kustavilaisella ajalla 1772-1808*. Tampere University Press.
- Liddiard, R. 2005: *Castles in Context: Power, Symbolism and Landscape, 1066 to 1500*. Bollington: Windgather.
- Luoto, Jukka 1984: *Liedon Vanhanlinnan mäkiliina*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 87.
- Mathieu, James R. 1999: New Methods on Old Castles: Generating New Ways of Seeing. *Medieval Archaeology* 43.
- McNeil, Tom 2000: *Castles in Ireland. Feudal Power in the Gaelic World*. First publishes 1997 by Routledge. First published in paperback 2000 by Routledge.
- Mikkola, Terhi 2003: In the Rooms of Häme Castle. *At Home within Stone Walls: Life in the Late Medieval Häme Castle*. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* VIII. Toim. Terhi Mikkola & Anna-Maria Vilkkuna. Ss. 133–144.
- Mikkola, Terhi & Vilkkuna, Anna-Maria 2003 (toim): *At Home within Stone Walls: Life in the Late Medieval Häme Castle*. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* VIII.
- Platt, Colin 2007: Revisionism in Castle Studies: A Caution. *Medieval Archaeology* 51. 83–102.
- Ratilainen, Tanja 2002: Stratigrafinen muurien lukeminen – esimerkkinä Hattulan Pyhän Ristin kirkko. *SKAS* 4/2001. Ss. 4–13.
- Ronnes, Hanneke 2006: *Architecture and Élite Culture in The United Provinces, England and Ireland, 1500-1700*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Suhonen, V-P 2006: Suomen keskiaikaiset linnat ja naiset – esimerkki keskiajan asiakirjalähteiden katvealuudesta. *Muinaistutkija* 1/2006. Ss. 29–37.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka 1990: *Ancient hillforts of Finland : problems of analysis, chronology and interpretation with special reference to the hillfort of Kuhmoinen*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 94.
- Törnblom, Lena 1996: *Kastelholm, en nyckel till Sverige : ett slottsläns politiska och militära betydelse åren 1470-1523*. *Finska historiska samfundet*. Bibliotheca historica 11.
- Uotila, Kari 1998: *Medieval Outer Baileys in Finland. With Special References to Turku Castle*. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* III. Kaarina.
- Uotila, K., Huvila, I., Vilkkuna, A-M., Lempiäinen, T., Grönlund, E., Zetterberg, P. 2006: A simulation of the medieval environment and its change around medieval castles - specialcase in Finland. From Space to Place. 2nd International Conference on Remote Sensing in Archaeology Proceedings of the 2nd International Workshop, CNR, Rome Italy, December 4-7, 2006. Edited by Stefano Campano, Maurizio Forte. *BAR International Series* 1568, 2006. Ss. 271-277.
- Uotila, Kari 2009: Keskiaikainen linna arkeologisenä tutkimushaasteena. *Arx Tavastica* 13. Toim. Anna-Maria Vilkkuna pj, Päivi Luppi ja Seppo Myllyniemi. Ss. 77–95.
- Uotila, Kari ja Vilkkuna, Anna-Maria 2009: Vallan asuinsijat – Uusia näkökulmia ja menetelmiä linnatutkimukseen. *Arx Tavastica* 13. Toim. Anna-Maria Vilkkuna pj, Päivi Luppi ja Seppo Myllyniemi. Ss. 20–29.
- Vilkkuna, Anna-Maria 1998: *Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä*. *SHS*. Bibliotheca historica 31. Helsinki.
- Wheatley, Abigail 2004: *The Idea of the Castle in Medieval England*. York Medieval Press.

VERKKOLÄHTEET

Index to Thesis -tietokanta <http://www.theses.com.libproxy.helsinki.fi/> (Haut tehty 16.2.2010)
<http://www.raseborg.fi/allatidersraseborg/> (luettu 4.2.2010)

ESITELMÄT

Maaranen, Päivi 2010. Presentation: Manifestation of power in the landscape. Finnish-Estonian Archaeological Post-Graduate Seminar, the University of Tartu. April 16-17 2010.

VARHAISTEN TUTKIMUS- JA RESTAUROINTI-TÖIDEN VAIKUTUS RAASEPORIN LINNAN LÄHI-YMPÄRISTÖN TOPOGRAFIAAN JA MAISEMAAN

ABSTRACT

The influence of the early research and restoration works on the topography and the landscape around the Raseborg Castle

The influence of early research and restoration work on the topography and landscape around Raseborg Castle.

The medieval castle of Raseborg and its surroundings have undergone massive changes and renovations since the start of restoration and research work in the late 19th century. Changes in the castle building caused by the restoration have been to some degree noted in later research literature whereas the changes in topography and landscape of the surroundings of the castle have been less observed.

In 2008 and 2009, during the research project Raseborg through ages, archival inquiries as well as archaeological field surveys were carried out in order to find out the extent of the impact of restoration work on the surroundings of the castle. On the basis of the archival inquiries and information acquired from a long-term researcher of the castle, Knut Drake, it became clear that the changes were extensive. Landscaping the area surrounding the castle was the central part of the restoration work from the beginning. On the grounds of financial factors, the dirt excavated from the castle was used to carry out the landscaping work.

During the most intensive restoration periods in the 1890s and 1930s thousands of cubic

meters of construction waste and soil were excavated from the ruined castle and used to fill up a flood plain of a river running south of the castle. Also parts of the low-lying area, the so-called "older moat," around the castle were filled up. Extensive earth moving was carried out also in the 1950s and 1960s, when archaeological excavations were executed in the "older moat," and soil and waste dumped on the area in the 1890s was moved to the flood plain southwest of the castle.

The landscaping during the early restoration periods, as well as earth moving during the archaeological excavations in the 1950s and 1960s has had some irreversible impacts on the topography and landscape in the surroundings of the castle. Filling up the flood plain of the river Raaseporinjoki has raised the area south of the castle some 0.6 meters. As a consequence of filling the "older moat" on the eastern side of the castle the topography of the area has to be re-appraised. Also the existence of the moat on the western side of the castle has been criticized, since there are indications that the area was altered during the restorations in the 1930s.

On the basis of the knowledge acquired during the research project Raseborg through ages, the possibility of extensive topographical changes caused by the early restoration and archaeological research on the surroundings of Raseborg castle should be more thoroughly considered in future archaeological and landscape research conducted in the area.

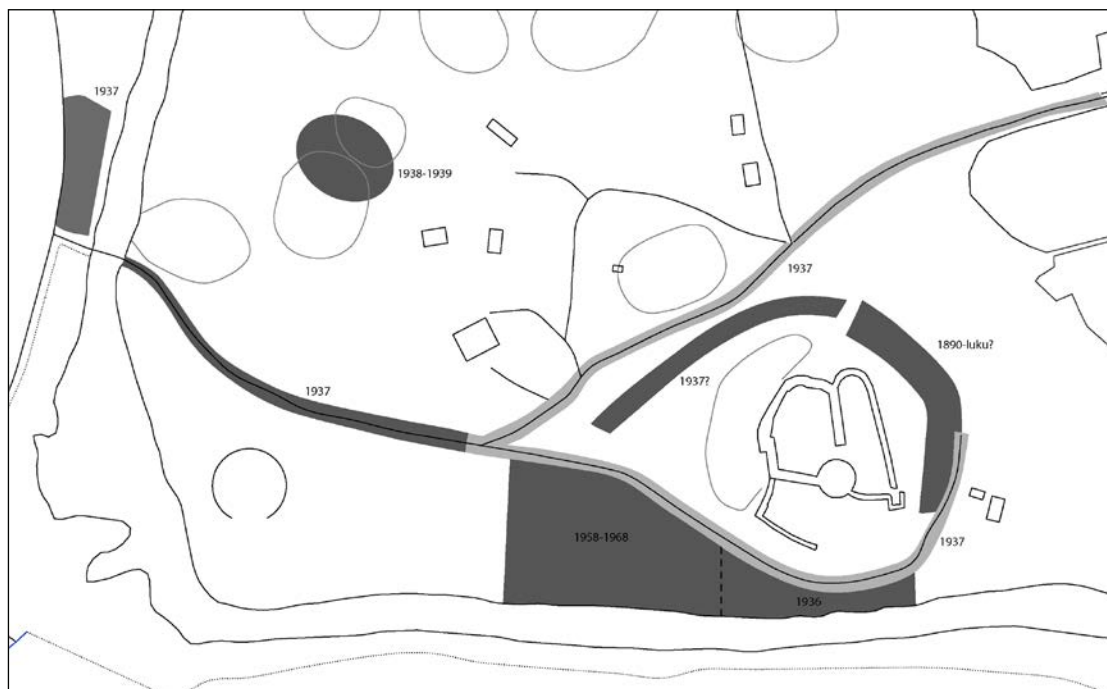
Raaseporin keskiaikaisen linnan pitkä ja monivaiheinen restaurointi- ja tutkimushistoria ulottuu 1800-luvun lopulta nykypäivään. Varhaisten restaurointien tiedetään vaikuttaneen varsin paljon linnan nykyiseen ulkoasuun ja aihetta ovat tutkineet ja kommentoineet mm. **Knut Drake** ja **Kaarina Rissanen**. Sen sijaan vähemmälle huomiolle tutkimuksessa ovat jääneet linnalla tehtyjen restaurointien ja kaivaustutkimusten aiheuttamat muutokset linnan ympäristössä.

Raaseporin ensimmäinen restaurointi- ja tutkimuskausi ajoittui 1890-luvun alkuvuosiin, jolloin töitä linnalla johti arkkitehti **Magnus Schjerfbeck**. 1900-luvun alussa työt Raaseporissa ja muilla linnakohteilla katkesivat mm. korjausmetodeihin liittyvien kiistojen vuoksi.¹ Töitä jatkettiin kuitenkin jo vuonna 1907 ja jatkettiin koko 1910-luvun ajan **Juhani Rinteen** toimesta. Samoin pienimittakaavaisia korjaustöitä tehtiin 1920-lu-

vulla.² 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä tehdyistä töistä ei kuitenkaan ole käytettävissä käytännössä minkäänlaista raportointia tai dokumentaatiota.

1930-luvun puolivälissä linnan restaurointiin saatiin rahoitus jonka turvin töitä tehtiin sodan alkuun sakka arkkitehti **Toivo Anttilan** johdolla. Sotien jälkeen linnaa alettiin restauroida jälleen 1950-luvulla, jolloin tutkimuksia astui johtamaan Knut Drake. 1930-luvulta lähtien käytettävissä on myös laaja ja informatiivinen dokumentaatio.

Käytettävissä olevan dokumentaation perusteella linnan sisätiloista ja muurien ympäristöstä poistettiin tuhansia kuutioita maata ja muurien romahtamisen seurauksena syntynyttä rakennusjätettä varhaisten restaurointiperiodien aikana. Pääosa tästä massasta päätyi restaurointeihin liittyvien maisemointitöiden yhteydessä täyttö- ja tasoitemaaksi linnaa ympäröivälle alueelle. Maata siirret-

Restaurointien ja kaivausten yhteydessä linnan ympäristöön siirretyt täyttö- ja läjitysmaat. 1890- ja 1930-lukujen täyttökerrosten sijainti kartalla perustuu tutkimuskertomusten tietoihin ja on suuntaa antava. Kartan vasemmassa yläalaidassa oleva, vuosille 1938–1939 merkityn läjityskasan sijainti perustuu maastoinventoinnissa tehtyyn paikannukseen. Joenrannan vuosille 1958–1968 merkitty täyttö perustuu Knut Draken kirjalliseen tiedonantoon. Kartta T. Knuutinen & M. Holappa 2009.

tiin etenkin linnan etelä- ja länsipuoliseen jokirantaan sekä linnaa kiertävälle alavalle alueelle, ns. vallihautaan. Maansiirtotöiden ja maisemoinnin tavoitteena oli tehdä linnan ympäristöstä kävijäystävällisempi ja helppokulkuisempi. Linnan ympäristössä oli vielä 1950-luvulla paljon kosteata vesijättömaata.

Koska arkeologinen tutkimus kohdistui pitkään itse linnarakennukseen, ei restaurointitöiden vaikutusta linnaa ympäröivään maisemaan juurikaan huomioitu. Tilanne muuttui 1980-luvulla, jolloin tutkijoiden mielenkiinto alkoi siirtyä muurien sisältä linnan lähiympäristöön. Vuosikymmenen alussa maisemointeihin liittyvään problematiikkaan tarttui linnaa kiertävää paalutusta tutkinut **Harry Alopaeus**, joka kyseenalaisti tutkimuskirjallisuudessa aina 1800-luvulta saakka eläneen käsityksen linnaa ympäröivistä vallihautoista. Alopaeus epäili maastossa linnan länsipuolella näkyvän vallihaudan olevan seurausta 1930-luvun loppupuolen restaurointitöiden yhteydessä tehdystä maan läjityksestä alavan alueen reunalle.³ Myöhemmin restaurointien ja maansiirtotöiden vaikutusta Raaseporin alueen nykytopografiaan on lyhyesti pohtinut **Kari Uotila**, joka kritisoi väitöskirjassaan erilaisten täyttö- ja läjityskerrosten huomiotta jättämistä linnakohteiden maasto- ja vesistö-malleja laadittaessa.⁴

Vaikka linnasta poistettujen ja sen lähiympäristöön päätyneiden maamassojen arkeologiselle tutkimukselle aiheuttamat ongelmat on tunnistettu jo 1980-luvulla, ei restaurointien aikaisten läjityskasojen ja täyttökerrosten sijoittumista maastoon ole pyritty systemaattisesti tutkimaan ennen 2000-luvun kahta tutkimusprojektia. Ensimmäisessä, vuonna 2003 toteutetussa Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineen ja Vårt maritima arv -projektin yhteisessä inventoinnissa, pyrittiin linnan itäpuolella sijaitsevan Stallholmenin alueelta paikantamaan linnassa tehtyjen kaivausten yhteydessä muodostuneita täyttö- ja läjitys-

kerroksia. Maastossa todettiin olevan näkyvissä maakasoja ja kuoppia, jotka saattavat liittyä linnalla tehtyihin töihin.⁵

Laajemmin asiaa lähdettiin selvittämään arkistotutkimusten ja maastoinventointien kautta vuonna 2008 alkaneessa Alla tiders Raseborg -projektissa. Erityisesti arkistotutkimukset ja haastattelut osoittautuivat hedelmällisiksi linnasta poistettujen maamassojen jäljittämiseksi. Varhaisten restaurointien suunnitteluvaiheesta säilyneet asiakirjat sekä varsinaiset työkertomukset etenkin 1930-luvulta paljastivat töillä olleen voimakkaita vaikutuksia linnan ympäristöön. Hyviä tuloksia saatiin myös maastoinventoinnista. Syksyllä 2009 löydettiin aiemmin tutkimuksessa mainitsematon läjitysalue, joka pystyttiin myös ajoittamaan paikalliselta, linnalla kaivaustöihin osallistuneelta asukkaalta saadun tiedon avulla.

RESTAUROINTIEN YHTEYDESSÄ 1890–1930-LUVUILLA TEHDYT MAAN- SIIRTO- JA MAISEMOINTITYÖT ARKISTO- LÄHTEIDEN VALOSSA

Muinaistieteellisen toimikunnan kiinnittäessä huomiota Raaseporin restaurointitarpeeseen 1880-luvulla, linna oli varsin pahasti raunioitunut – muurien ylimmät osat olivat romahtaneet, raunion sisäosa oli paksun romahduskerroksen peitossa ja muurien sisäpuolella ja ympäristössä kasvoi korkeaa puustoa. Töiden alkuvaiheessa tavoitteena oli estää linnan täydellinen romahtaminen, poistaa raunioita jatkuvasti rapauttava puusto sekä tyhjentää linnan pohjakerros romahdusmassoista.⁶ Toteutuneista töistä on säilynyt niukasti dokumentteja, mutta käytettävissä olevan aineiston perusteella linnasta poistettiin varsin massiivinen määrä maata jota läjitettiin linnan kaakkoiskulmalle ja sen itäpuolelle.

1880-luvulla laadituissa restaurointisuunnitelmissa linnan ympäristön muokkaamiselle annettiin varsin suuri paino. Valtionarkeologina toimineen J.R. Aspelinin suunnitelmissa oli vallihautojen tasoittaminen kaivauksissa poistetulla maamassalla sekä linnan ympäristön muuttaminen puistoksi.⁷ Samansuuntainen oli myös Raaseporin restauroinnista vastanneen arkkitehti Magnus Schjerfbeckin suunnitelma. Vuodelta 1889 peräisin olevan kululaskelman mukaan linnan sisäosista, itäisestä esilinnasta, eteläisestä esilinnasta ja muurien ulkopintojen juurelta oli tarkoitus kaivaa maata pois yhteensä noin 880 m³ verran. Maata oli tarkoitus käyttää linnan ja Stallholmenin välissä sijaitsevan ns. vanhemman vallihaudan⁸ vajonneiden kohtien täyttämiseen sekä sen ympäristön tasoittamiseen.⁹

Uudessa Suomettaressa heinäkuussa 1890 julkaistun artikkelin sekä Schjerfbeckin samana vuonna julkaiseman artikkelin perusteella Schjerfbeckin suunnitelma linnan sisäosien esiin kaivamisesta toteutettiin ainakin kaakkoiskulman tornin ja joidenkin linnanpihaa kiertävien huoneiden osalta.¹⁰ Maata läjitettiin linnan ja Stallholmenin väliselle alueelle (kts. kuva 1).¹¹ Torsten Hartmanin mukaan Stallholmenin ja linnasaaren välissä oli vuoteen 1889 saakka näkyvissä "syväne" joka täytettiin restaurointitöiden yhteydessä.¹² Knut Draken mukaan linnan ja Stallholmenin väliseltä alueelta poistettiin satoja kuutioita sinne aiemmin läjitettyä täyttömaata 1950- ja -60-lukujen aikana.¹³ Linnan kaakkoiskulmalta taas poistettiin paksuja täyttömaakerroksia jo 1930-luvulla.¹⁴

1930-luvun puolivälin jälkeen linnassa tehtyjä kaivauksia johti Ilkka Kronqvist mutta paikan päällä työnjohdosta vastasi arkkitehti Toivo Anttila. Vaikka Anttilan aikaisten töiden dokumentaatiota on myöhemmässä tutkimuksessa arvosteltu, ovat 1930-luvulta säilyneet työkertomukset linnan ympäristössä tehtyjen maisemointitöiden kannalta erittäin

informatiivisia. Vuosien 1936 ja 1938 välisenä aikana suoritettiin kaivauksia pääasiassa itäisessä ja eteläisessä esilinnassa sekä sisäpihaa ympäröivissä huonetiloissa. Suuren osan työstä muodosti tutkittujen tilojen tyhjentäminen paikoin jopa metrien paksuisista romahdusmassoista. Työsuunnitelmaan kuului myös linnan ympäristön muuttaminen kävijäystävällisemmäksi ja helppokulkuisemmaksi. Taloudellisista ja käytännöllisistä syistä johtuen ympäristön parantamisessa päädyttiin hyödyntämään linnasta poistettua maata.¹⁵

Vuonna 1936 maansiirtotöitä suoritettiin linnan kaakkoiskulmalla, mistä maata poistettiin paikoin yli 2 metrin paksuudelta. Töitä johtaneen Anttilan mukaan poistettu maa oli aiempien korjaustöiden aikana paikalle kasattua, ja se käytettiin linnan eteläpuolisen joenrannan täyttöön. Joen rantatasoa korotettiin täyttömaamassalla noin 0,5–0,6 metriä jotta joen tulviminen linnan eteläisiin osiin estyisi ja ranta-alue saataisiin kulkukelpoiseksi. Rannan täyttö on kuvailtu varsin tarkasti vuoden 1936 mittaus- ja korjaustöiden raportissa:

"Irroitettu täytemaa käytettiin joen mutaisen ja alavan rannan täyttämiseen seuraten entistä rantaviivaa, mikäli se voitiin määrätä säilyneiden rannan tukemiseksi aikoinaan lyötyjen tukipaalujen avulla. Irtokivistä valmistettiin ensin reunus vesirajaan ja tämän varaan luotiin täytemaa, joten ranta-alue täytetyltä osalta kohosi keskimäärin 50–60 cm, eikä peittynyt joen tulviessa veteen, kuten aikaisemmin oli tapahtunut keväisin ja syksyisin."¹⁶

Vuonna 1937 kaivauksia suoritettiin kahteen esipihaan jakautuvassa itäisessä esilinnassa, joka oli muureista sortuneiden kivien, tiilimurskan ja soran peitossa. Molemmat esipihat saatiin vuoden 1937 aikana tyhjennettyä lähes kokonaisuudessaan lukuun ottamatta ympärysmuurin vierustaa. Maansiirtotöitä suoritettiin myös linnan kaakkoiskulmassa sijaitsevan tornin eteläpuolisella rinteellä,

mistä sinne aiemmin kasattua täyttömaata poistettiin noin 100 m³. Työnjohtaja Anttilan arvion mukaan maata siirrettiin vuoden 1937 kaivaustöiden aikana yhteensä noin 1100 m³.¹⁷ Suurin osa poistetusta maasta ja romahdusjätteestä käytettiin vuoden 1937 työselostuksessa mainittuihin tienparannustöihin, millä saatiin katettua osa maansiirtojen kustannuksista.

Linnalta Snappertunan kirkonkylälle johtavan tien pohjaan maata käytettiin noin 350 m³ verran. Samalla parannettiin linnalta Matkailumajan (nyk. Slottsknektens Stuga) ohi parkkipaikoille johtavaa tietä sekä Raaseporinjoen ylittävää siltaa.¹⁸ Vuonna 1937 saatettiin myös päätökseen edellisenä vuonna alkanut jokirannan parantaminen. Ranta-alueen täyttämisen jälkeen linnasta tuotua maata käytettiin rannassa kulkevan kävelytien pohjustamiseen.¹⁹ Tienparannusten lisäksi vuonna 1937 tehtiin maansiirtotöitä myös ns. vallihaudassa, jonka "pohjoispäähän" läjitettiin maata noin 70 m³ verran (kuvassa 1 linnan pohjoispuolella, sijainti epävarma).²⁰

Seuraavina vuosina kaivauksia jatkettiin linnan sisäosien pienissä huonetiloissa sekä tornin kellarissa. Kaivausten aikana poistetuista maamääristä ei tutkimuskertomuksessa ole tarkempia tietoja, mutta määrä oli todennäköisesti huomattavasti vuotta 1937 pienempi. Suurimassa osassa huoneita oli tehty kaivauksia jo aiempina vuosina ja vuosina 1938–1939 useissa huoneissa ilmeisesti saavutettiin varsin nopeasti lattiataso.²¹ Linnan sisäosien lisäksi kaivauksia suoritettiin vuonna 1938 tarkemmin määrittelemättömässä paikassa ns. vallihaudassa, mistä maata siirrettiin maantien varressa olevan parkkialueen kunnostamiseen.²²

Vuoteen 1939 mennessä linnan sisätilat sekä osa esipihoista saatiin pääosin tyhjennettyä ylimääräisestä maasta ja romahdusjätteestä. Varovaisenkin arvion mukaan maa-ainesta päätyi linnaa ympäröivälle alueelle noin 2000

m³. Tienperustuksiin ja jokirannan täyttöön käytetyt maamassat lienevät edelleen paikallaan. Esimerkiksi linnalta kohti Snapperunan kirkonkylää johtavaa tietä, tai linnan koillispuolella kiertävää polkua pitkin kävellessä voi löytää tienpohjan kulumisen seurauksena esiin tulleita tiilenkappaleita, jotka ovat päätyneet paikalle vuonna 1937.

Sen sijaan linnan välittömään läheisyyteen läjitettyä maata on siirretty myöhempien kaivaustutkimusten yhteydessä. Knut Draken mukaan linnan ja Stallholmenin väliseltä alueelta poistettiin vuosina 1958–1968 satoja kuutioita täyttömaata. Poistettu täyttömaa, samoin kuin linnan sisäosissa ja muurien ympärillä tehtyjen kaivausten yhteydessä kertynyt jätemaa, käytettiin linnan länsipuolisen jokirannan täyttämiseen.²³ Vuonna 1964 linnan ja Stallholmenin välillä pyrittiin kaivamaan esiin alkuperäinen maanpinta ja maata poistettiin alueelta jopa neljän metrin paksuudelta, yhteensä noin 800–1000 m³. Täyttökerroksen alta paljastui mullan ja puuroskan sekaisen kerroksen peittämä savi.²⁴

Kaivauksia linnan ja Stallholmenin välissä jatkettiin myös vuosina 1965–1967. Vuoden 1967 kaivausraportissa esitetyssä yhteenvedossa alueelle 1800-luvun kaivauksissa tuodun täyttömaakerroksen paksuudeksi kerrotaan 2,5–4,0 metriä.²⁵ Kaarina Rissasen linnan ulkopuolella ennen 1970-lukua suoritetuista kaivauksista laatiman yhteenvedon perusteella linnan ja Stallholmenin välisellä alueella suoritettut kaivaukset ovat olleet pienialaisia, pinta-alaltaan suurimman kaivauksen ollessa nimenomaan vuonna 1964 Stallholmenin luoteiskulmalla tehty.²⁶ Alueella on ilmeisesti edelleen ensimmäisten restaurointiperiodien aikana kasattua maata. Vuonna 2009 alueen poikki vedettiin itä-länsi-suuntaisia maatulkinjoja, joiden perusteella linnalle Stallholmenilta johtavan sillan molemmin puolin on jopa 1,5 metriä paksu sekundaarinen kerros²⁷.

MAASTOINVENTOINNEISSA TEHDYT HAVAINNOT

Vaikka vuosien 1938 ja 1939 tutkimusker-
tomuksissa ei ole mainintaa linnan sisältä
kaivetun maan määrästä, voidaan siitä teh-
dä jonkinlainen arvio Alla tiders Raseborg
-projektin maastoinventoinnissa löytyneen
läjityksasan perusteella. Kesäteatterin takais-
ta metsäaluetta inventoitiin kahtena tutki-
musvuonna laajemminkin, mutta havaintoja
muista läjitysalueista ei tehty. Myöskään lin-
nan pohjoispuolella sijaitsevilta pienemmiltä
metsäsaarekkeilta ei löydetty linnalta tuodun
maan läjitykseen viittaavia maakerroksia tai
-kasoja.

Linna-alueella sijaitsevan kesäteatterin
ja Slottsknenktens Stuga -kahvilan lounais-
puolelta löytyi inventoinnissa halkaisijaltaan
10–15 metrin, yli metrin korkuinen maan,
tiilen, kalkkilaastin ja kalkkikivikappaleiden

sekainen kasa. Inventoinnin yhteydessä ka-
saan tehtiin pieniä koepistoja, joista löyty-
neen rakennusjätteen perusteella maa-aines
on peräisin linnalta. Varovaisen arvion mu-
kaan paikalle on läjitetty noin 100–150 kuu-
tiota maata. Läjityksasasta ei ole aiempia
mainintoja tutkimuskirjallisuudessa ja sen
jäljille päästiinkin paikallisilta asukkailta
saadun vihjeen perusteella. Läjitykselle saa-
tiin myös ajoitus paikallisen asukkaan kaut-
ta, kun linnalla 1930-luvulla töissä ollut **Erik
Fagerlund** kertoi, että maata ajettiin Slottsk-
nektens Stugan taakse vuosina 1938–1939²⁸.

Myös linnan itäpuolisilla alueilla tehdyis-
sä maastotöissä pyrittiin huomioimaan mah-
dolliset restaurointitöiden seurauksena syn-
tyneet maakasat ja -kerrokset. Linnasta noin
200 metriä itään sijaitsevan Slottsmalmenin
keskellä sijaitsevilta metsäsaarekkeilta löytyi
inventoinnin, raivauksen ja kartoitustöiden
yhteydessä runsaasti mm. vikapoltoista tiil-

Vuosien 2008–2009 kartoitukseen perustuva korkeusmalli linnan ympäristöstä ja Stallholmenin alueelta. Kartal-
le on merkitty myös vuosien 1962, 1964 ja 1968 kaivausalueet Rissasen (1978) paikannuksen mukaisesti. Pohja-
kartta Raaseporin kaupunki, mittaukset M. Holappa & T. Knuutinen 2008–2009.

Raaseporin linna. Kuva: M. Holappa

tä, kalkkikiveä ja kalkkilastilohkareita, mutta ne voitiin tarkempien tutkimusten jälkeen liittää paikalla oleviin, linnan toiminta-aikaan 1300–1500-luvuille ajoittuviin rakenteisiin ja kulttuurikerrokseen.²⁹

Sen sijaan linnaa lähempänä olevalla Stallholmenilla tehtiin inventointi- ja kartoitustöiden yhteydessä havaintoja mahdollisista läjityksistä. Stallholmenille on vuosikymmenten saatossa kertynyt runsaasti erilaista linnan restaurointiin ja alueen hoitoon liittyvää jätettä. Maastoon on jätetty mm. betonisäkkejä ja lautatavaraa ja alueella olevia painaumia ja kuoppia on käytetty puutarhajätteen kompostointiin. Etenkin Stallholmenin länsireunalla on kuitenkin laajalla alueella tiilenkappaleiden, kalkkikiven ja kalkkilaastikappaleiden sekainen maakerros, joka muistuttaa koostumukseltaan erittäin paljon Slottsknektens Stugan luoteispuolelta metsästä löytynyttä läjityskasaa.

Kerros on selvimmin havaittavissa linnan johtavan sillan perustana olevan pienen mäen itärinteellä, mutta se jatkuu katkonaisena Stallholmenin länsireunaa pitkin lähes jokeen saakka. Kerroksen paksuutta ei pystytty vahvistamaan koepistoilla, ja sen alkuperän varmistaminen vaatisi perusteellisempia tut-

kimuksia. Maastoinventoinnin perusteella ei pystytty määrittelemään myöskään sitä, milloin mahdollinen läjitys on paikalle tehty. Alueella, jolla mahdollinen läjityskerros on selkeimmin havaittavissa, on suoritettu kaivauksia 1960-luvulla. Tuolloin linnalle johtavan sillan tienoilta löydettiin mm. mahdollinen tiililattia ja rakennuksen pohja. Rakennusjäännösten lisäksi kaivausten aikana löydettiin 1930-luvulla kaivettu kalkinsammutuskuoppa.³⁰ Paikalla on siis 1900-luvun mittaan tehty useassa vaiheessa töitä joihin rinteessä oleva kerros voi liittyä.

MUUTOKSET RAASEPORIN LINNAN LÄHIYMPÄRISTÖN TOPOGRAFIASSA JA MAISEMASSA

Työ- ja tutkimusraporttien perusteella restaurointien aikaisista maisemointi- ja maansiirtotöistä voimakkaimmin Raaseporin linnan lähiympäristöön on vaikuttanut 1930-luvulla sekä 1960-luvulla tehty maan läjitys linnan etelä- ja länsipuoliseen jokirantaan. Ranta-alue on ilmeisesti 1960-luvulle saakka ollut pääosin vesijättömaata, joka on etenkin keväisin muuttunut kulkukelvottomaksi.³¹ Lin-

nan eteläpuolella rantaa täytettiin jo vuonna 1936 ja täyttämistä jatkettiin 1960-luvun tutkimusten aikana hieman lännempänä (kuva 1). Vuonna 1936 rannan alavinta osaa korotettiin noin 0,5 metrin verran. 1960-luvulla tehdyn täytön vaikutuksista rantatasoon sen sijaan ei ole tietoa. Maata kuitenkin siirrettiin useita vuosia kestäneiden tutkimusten aikana varsin massiivinen määrä, lähes 1000 m³.

Linnan eteläpuolinen joenranta on edelleen hyvin alava. Vuosina 2008–2009 tehtyjen mittauksen mukaan vuonna 1936 täytetyllä alueella korkeus aivan jokipenkan uloimmalla reunalla on vain 0,3–0,4 m mpy. Maasto kohoaa linnaa kohti ja noin 11 metrin päässä rantapenkasta kulkeva kävelytie sijaitsee jo 1,3–1,5 m mpy korkeudella. Lännempänä, alueella jonne maata läjitettiin 1960-luvulla, joen penkka sijaitsee vain noin 0,2–0,3 m mpy korkeudella. Maa kohoaa loivasti kohti luodetta mutta kohti pohjoista tuskin lainkaan, minkä seurauksena linnan länsipuolelle linnakallion alle muodostuu matala uoma, mm. Alopaeuksen mainitsema vallihauta, jonka korkeus on alle 1 m mpy. Varsinaisen linnan puolustusvarustukseen liittyvään vallihautaan on suhtauduttu kriittisesti, mutta alueella ei ole tehty arkeologisia tutkimuksia lukuun ottamatta Alopaeuksen paalukartoituksia 1970- ja -80-lukujen taitteessa.

Maansiirtojen vaikutus linnan länsipuolen topografiaan on kokonaisuudessaan epäselvä, mutta keskeinen seikka pohdittaessa esimerkiksi keinoitekoisen vallihaudan olemassaoloa. Kuten Alopaeus on huomauttanut, keinoitekoiselle vallihaudalle ei Raaseporissa ole välttämättä ollut tarvetta linnan toiminta-aikana. Tuoreimman Suomen etelärannikon maankohoamista käsittelevän tutkimuksen mukaan vedenkorkeus rannikolla oli vuoden 1250 tienoilla noin 2,0 ja vuoden 1500 tienoilla vielä noin 1,5 metriä nykyistä korkeammalla³². Linnaa ympäröivä alava alue on siis vielä 1500-luvulla, linnan hylkäämi-

sen aikoihin, ollut matalan veden peittämä.

Vuosien 2008–2009 mittaustuloksissa huomiota kiinnittää myös linnan ja Stallholmenin välinen alue, ns. vanhempi vallihauta. Itäisen esilinnan muurien ja Stallholmenin metsäisen saarekkeen välissä sijaitsevan kaupan solan alueella maanpinta sijaitsee noin 2,0–2,3 m mpy korkeudella. Vuosien 1964 ja 1967 kaivauskertomusten sekä vuonna 2009 suoritettujen maatumauksten perusteella alueella on edelleen sinne 1890-luvun alussa kasattua täyttömaata. Täyttömaakerrosten paksuutta ja laajuutta on kuitenkin mahdotonta arvioida kaivausraporttien ja maatumauksten perusteella. Alueen topografiaan ovat sinne siirretyn täyttömaan lisäksi vaikuttaneet 1960-luvun kaivaukset. Lisäksi alueen topografisia muutoksia tutkittaessa on otettava huomioon mahdolliset Stallholmenin länsilaidalla tehdyt maansiirrot.

Vuoden 1964 kaivauskertomuksessa esitetty arvio jopa neljä metriä paksusta täyttömaakerroksesta Stallholmenin luoteiskulmalla (kuva 2) sekä Stallholmenin länsilaidalta maastoinventoinnissa havaittu mahdollinen linnasta peräisin olevan maan läjityskerros pakottavat arvioimaan uudelleen koko Stallholmenin länsilaidan nykytopografiaa. Nykyisellään saarekkeen länsireunalla sijaitsee noin 12,5 x 17,0 metriä kooltaan oleva tasanne jonka etelälaidalla on linnaan johtava puinen silta ja kaakkoislaidalla vanha lipunmyyntikioski. Tasanteen pohjoisreunaa kiertävät puiset penkit. Tasanteen pohjoispuolella kohoaa pieni kalliokumpare noin 6,0 m mpy korkeuteen ja itse tasanne sijaitsee noin 5,5 m mpy korkeudella.

Maasto laskee tasanteelta jyrkästi länteen, itään ja koilliseen sekä pienen kalliokumpareen laelta pohjoiseen, mutta loivemmin kohti etelää ja kaakkoa. Maastoinventoinnissa havaittu mahdollinen läjityskerros on selvimmin havaittavissa juuri tasanteelta kohti koillista ja itää laskevassa rinteessä. Tiiltä ja

muuta rakennusjätettä sisältävää maata on rinteiden jyrkimmillä kohdilla monen metrin matkalla. Paikoin rinteessä oleva maamassa on kasvillisuuden peittämää, paikoin taas kasvillisuus on peittynyt rinteiden yläosasta alaspäin valuneen maan alle. Tasanteen kaakkoispuolella läjityskerrosta ei pysty kasvillisuuden seasta havaitsemaan. Itä- ja koillispuolisessa rinteessä tehtyjen havaintojen perusteella ainakin tasanteen pohjoisreuna vaikuttaa keinotekoisesti rakennetulta.

Myös etelään laskevaa rinnettä on mahdollisesti muokattu tasanteelle vievää tietä pohjustettaessa ja tasanteelta ns. vallihautaan laskeva länsirinne vaikuttaa paikoin voimakkaasti muokatulta. Rinteessä on tehty kaivauksia vuonna 1968, jolloin aivan nykyisen linnan kulkevan sillan pohjoispuolelta löytyi rakennuksen pohjaksi tulkittu kivirakenne. Noin viisi metriä leveä rakenne on sijainnut nykytopografian mukaan rinteiden jyrkimmällä kohdalla 3,0 ja 4,0 m mpy korkeuskäyrien välissä. Rakenne on havaittu vuoden 1967 tutkimusten yhteydessä kun ns. vallihaudan itäreunasta on paljastunut laastilla muurattua kiveystä. Seuraavan vuoden tutkimuksissa paikalta paljastettiin kivistä ja tiilestä muurattu rakennuksen pohjaksi tulkittu rakenne.³³ Rakenteen sijainti jyrkästi länteen viettävässä rinteessä vaikuttaa erikoiselta (kuva 2). Selitys sijaintipaikan erikoiselle topografialle voi olla Stallholmenin länsireunalle tasannetta rakennettaessa tehty läjitys, joka on muuttanut länsirinteiden topografiaa rakennuksen pohjan rakentamisaikaa jyrkkäpiirteisemmäksi ja haudannut rakenteen alle.

LINNAN LÄHIALUEEN TOPOGRAFISET MUUTOKSET JA TULEVA ARKEOLOGINEN TUTKIMUS

Arkeologinen tutkimus on Raaseporissa 1980-luvulta lähtien suuntautunut enene-

vässä määrin linnan muurien ulkopuolelle. 2000-luvulla linnan ympäristössä on tehty laaja-alaista maastokartoitusta, jonka pohjalta on laadittu erilaisia maasto- ja vesistömalleja tutkimusta varten. Linnan lähiympäristöstä, erityisesti Stallholmenilta ja ns. vallihautojen alueelta havaittuihin rakenteisiin liittyy kuitenkin edelleen paljon tutkimustulosten tulkintaa vaikeuttavia tekijöitä, joista vähäisimpänä ei voi pitää varhaisten restaurointitöiden aikana tehtyjen maisemointi- ja maansiirtotöiden aiheuttamia topografisia muutoksia.

Linnaa ympäröivien vallihautojen on esitetty kokonaisuudessaan olevan seurausta 1800- ja 1900-lukujen taitteessa tehdyistä maisemoinneista ja maansiirroista. Samoin Stallholmenin länsilaidan nykytopografia ja sen myötä tulkinnat alueen roolista linnan toiminnassa voidaan maastohavaintojen ja 1900-luvulla suoritettujen kaivausten perusteella kyseenalaistaa. Vaikka maastoinventoinneissa ja arkistotutkimuksessa saadun tiedon avulla voidaan esittää arvioita linnan ympäristön topografiassa tapahtuneiden muutosten laajuudesta ja vaikutuksista, ei kysymystä keinotekoisien keskiaikaisten vallihautojen olemassaolosta tai Stallholmenin keskiaikaisesta topografiasta voida ratkaista ilman suunnitelmallista, tarkoin rajattuihin tutkimuskysymyksiin perustuvaa arkeologista tutkimusta.

Linnan toimintojen ja alueen infrastruktuurin ymmärtämisen kannalta muurien ulkopuolella sijainneet puolustusvarustukset ja aktiviteettialueet ovat keskeisessä asemassa ja niihin tulisi tutkimuksessa kiinnittää enemmän huomiota. Tärkeintä linnan ympäristössä tehtäviä arkeologisia tutkimuksia suunniteltaessa ja toteutettaessa kuitenkin on restaurointi-, maansiirto- ja maisemointitöiden seurauksena tapahtuneiden topografisten ja maisemallisten muutosten huomioiminen. Perehtymällä tutkittavalla alueella aiemmin tehtyihin töihin pystytään paitsi välttämään

mahdolliset virhetulkinnat, myös paremmin arvioimaan havaittujen arkeologisten ilmiöiden ajoitusta sekä niiden merkitystä osana linnan ja sen ympäristön muodostamaa muinaisjäännöskokonaisuutta. ♦

Tarja Knuutinen
tarja.knuutinen@helsinki.fi

Arkeologia
PL 59
00014 Helsingin yliopisto

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Henkilökohtaiset tiedonannot

Knut Drake, sähköpostiviesti Georg Haggrénille joulukuussa 2008.

Erik Fagerlund, suullinen tiedonanto Georg Haggrénille elokuussa 2008.

Museovirasto, Rakennushistorian osasto (MV RHOA)

Alopaeus, H: Päiväämätön käsikirjoitus/tutkimusraportti Raaseporin linnaa kiertävien paalutusten tutkimuksesta.

Anttila, T. 1936: Selostus Raaseporin linnan tutkimis- ja korjaustöistä v. 1936. Tutkimusraportti.

Anttila, T. 1937: Selostus Raaseporin linnan tutkimis- ja korjaustöistä v. 1937. Tutkimusraportti.

Anttila, T. 1938: Selostus Raaseporin linnan tutkimis- ja korjaustöistä v. 1938. Tutkimusraportti.

Anttila, T. 1939: Selostus Raaseporin linnan tutkimis- ja korjaustöistä v. 1939. Tutkimusraportti.

Haggrén, G. – Holappa, M. – Jansson, H. – Knuutinen, T. 2008 – 2009: Raasepori. Snappertunan Kirkonkylän ja Raaseporin linnan alue. Osayleiskaavainventointi 2008–2009. Inventointiraportti.

Jansson, H. – Latikka, J. 2006: Länsi- ja Keski-Uudenmaan saariston ja rannikkoalueiden inventointi 2002–

2003. Tammissaari, Hanko, Inkoo, Siuntio, Kirkkonummi, Espoo, Helsinki. Inventointiraportti. 323–337.

Knuutinen, T. – Haggrén, G. – Heinonen, T. – Kivikero, H. – Terävä, E. 2008: Raasepori Slottsmalmen. Kaivauskertomus 2008.

Knuutinen, T. – Haggrén, G. – Heinonen, T. – Kivikero, H. – Kunnas, O. – Terävä, E. – Åkerblom, R. 2009: Raasepori Slottsmalmen. Kaivauskertomus 2009.

Schjerfbeck, M. 1889(?): Allekirjoittamaton kululaskelma Raaseporin linnan korjaus- ja kaivaustöistä vuonna 1889.

Museovirasto, Kulttuurihistoriallisen osaston topografinen arkisto

Drake, K. 1962: Redogörelse för reparationsarbetena på Raseborgs slottsruin sommaren 1962. Tutkimusraportti.

Drake, K. 1964: Rapport över arbeten vid raseborg sommaren 1964. Tutkimusraportti.

Mikkola, R. 1967: Raasepori. Tutkimusraportti.

Mikkola, R. J. 1968: Kertomus Raaseporin linnan tutkimuksista 1968. Tutkimusraportti.

Helsingin yliopisto

Koponen, L.– Mäkinen, T. 2009: Maatutkaluotausraportti, Raaseporin linnan edusta. Tutkimusraportti.

Rissanen, K. 1978: Raaseporin linnan korjaus- ja restaurointityöt vuosina 1890–1972. Suomen ja Skandinavian historian laudaturtyö.

Painetut lähteet

Alopaeus, H. 1984: Raaseporin linnan uloimmat puolustusvarustukset sekä muita viimeaikaisia huomioita vastaavanlaisista paalutuksista. Historiallisen ajan arkeologia Suomessa. *Turun maakuntamuseon raportteja* 6. Turku 1984. 84–89.

Aspelin, J.R. 1942: Raaseporin rauniot. *Opuscula Aspeliniana. Kirjoituksia kulttuurihistoriamme varhais- tai paleelta* II. Toim. Ella Kivikoski. Helsinki 1942. 232–239.

Carstens, C. 1890: Raseborg. *Kalender utgifven af Svenska Folkskolans Vänner* 1890. 17–64.

Hartman, T. 1896: Raseborgs slotts historia. *Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland* XXXIII. Helsingfors.

Miettinen, A. – Jansson, H. – Alenius, T. – Haggrén, G. 2007: Late Holocene sea-level changes along the southern coast of Finland, Baltic Sea. *Marine Geology* 272 (2007). 27–38.

Schjerfbeck, M. 1890: Raseborg. *Turistförenings i Finland Årsbok för 1890*. 1–14.

Uotila, K. 1998: Medieval Outer Baileys in Finland. With Special Reference to Turku Castle. *Archaeologia Medii Aevii Finlandiae* III. Turku 1998.

LOPPUVIITTEET

¹ Rissanen 1978:25–28.

² Rissanen 1978:28.

³ Alopaeus, päiväamäton käsikirjoitus. MV RHOA. Alopaeus tutki Raaseporin paalutuksia vuosina 1979–1981. Tutkimus julkaistiin vuonna 1984. Julkaistussa tutkimuksessa tulkintaa maastossa erottuvan vallihautamaisen painanteen muodostumisesta 1930-luvulla tahtuneiden maansiirtojen seurauksena ei esitetä.

⁴ Uotila 1998:127–128.

⁵ Jansson & Latikka 2003: 326–327.

⁶ Esim. Hartman 1896:112–113; Rissanen 1987:16–18. Ennen restaurointitöiden alkua sekä niiden aikana otettuja valokuvia on julkaistu mm. Hartmanin teoksen alkulehdillä sekä Henry Raskin ja Knut Draken Snapper-tunan historiikissa (1991:105). Linnan ulkoasua ennen restaurointitöiden alkamista sekä siihen liittyviä kувallisja ja kirjallisia lähteitä on tarkemmin käsitelty mm. Kaarina Rissanen (1978:9).

⁷ Opuscula Aspeliniana II: 238–239; Rissanen 1978:17.

⁸ Vanhemmaksi vallihaudaksi on kutsuttu Raaseporin linnan ja sen itäpuolella sijaitsevan kukkulan, Stallholmenin, välistä alavaa kaistaletta. Nimitystä (*äldre vallgraf*) käyttävät vuonna 1890 sekä Magnus Schjerfbeck että C. Carstens Raaseporia käsittelevissä kirjoitelmissaan ja se lieneekin peräisin Schjerfbeckin vuoden 1890 tutkimusten aikana tekemistä tulkinnoista. C. Mellerin vuonna 1867 piirtämässä Raaseporin linnaa ja sen ympäristöä kuvaavassa piirroksessa ei ole merkitty vallihautaa linnan ja Stallholmenin väliin.

⁹ Schjerfbeck 1889 (?). Allekirjoittamaton kululaskelma Raaseporin linnan korjaus- ja kaivaustöistä vuonna 1889. MV RHOA.

¹⁰ Rissanen 1978:22; Uusi Suometar 11.7.1890; Schjerfbeck 1890:7.

¹¹ Schjerfbeck 1890:10.

¹² Hartman 1896:111.

¹³ Knut Drake, kirjallinen tiedonanto (sähköposti) Georg Haggrénille, joulukuu 2008.

¹⁴ Anttila 1936. MV RHOA.

¹⁵ Anttila 1937. MV RHOA.

¹⁶ Anttila 1936. MV RHOA

¹⁷ Anttila 1937. MV RHOA.

¹⁸ Sama.

¹⁹ Anttila 1936 ja 1937. MV RHOA.

²⁰ Anttila 1937. MV RHOA.

²¹ Anttila 1938; Anttila 1939. MV RHOA.

²² Anttila 1938. MV RHOA.

²³ Knut Drake, kirjallinen tiedonanto (sähköposti) Georg Haggrénille, joulukuu 2008.

²⁴ Drake 1964. MV Kulttuurihistoriallisen osaston topografinen arkisto.

²⁵ Mikkola 1967.

²⁶ Rissanen 1978:70–72.

²⁷ Koponen & Mäkinen 2009.

²⁸ Pers. comm. Erik Fagerlund ja Georg Haggrén, elokuu 2008.

²⁹ Haggrén - Holappa - Jansson - Knuutinen 2008–2009

³⁰ Drake 1962; Mikkola 1968.

³¹ Anttila 1936; Knut Drake, kirjallinen tiedonanto (sähköposti) Georg Haggrénille, joulukuu 2008.

³² Miettinen – Jansson – Alenius – Haggrén 2007:35.

³³ Mikkola 1968. MV Kulttuurihistoriallisen osaston topografinen arkisto.

"1000 VUOTTA ILMASTOHISTORIAA"

SEMINAARI SAAREN KARTANOSSA 5.10.2010 POHJUSTUKSENA MONITIETEELLISELLE KAIHO-ASiantuntijaverkostolle

ABSTRACT

"Climate history of past 1000 years" Seminar in the Saari Manor House as a foundation for multi-disciplinary KAIHO-network of scientists

A one-day seminar delving into the medieval circumstances in Finland in a palaeoclimatic context was held in the Saari Manor House in South-West Finland on October 5th 2010. The presentations dealt with dendrochronology, dendroclimatology, historical climatology and settlement history, especially in the context of South-West Finland. As potentially the most important conclusion of the seminar, the speakers came up with the idea of a network, KAIHO, consisting of scientists with common research targets. The acronym originates from the thematic backbone of the targets, "keskiaikaiset ilmastohistorialliset olosuhteet," in Finnish, which would translate into "medieval climatic and historic circumstances," in English. The purpose of this is to promote multi-disciplinary medieval research by bridging the gap between palaeoclimatologists, archaeologists and historians. The authors point out that the network is open to all those truly interested in the corresponding research.

KESKIAIKAISTA ILMASTOHISTORIAA

Kiinnostus ilmastohistorian mahdollisimman yksityiskohtaiseen tuntemiseen on sitä mukaa lisääntynyt, kun tietoisuus nykyisten ja tulevien yhteiskuntien haavoittuvuuden mahdollisuudesta ilmastomuutoksen seurauksena on kasvanut. Ilmastomuutos on uhka, joka voi vaikuttaa monella tapaa arkipäiväisen elämänmenon edellytyksiin niin täällä Suomessa kuin eri puolilla maailmaa. Näin on asiaan ollut myös menneisyydessä: ilmasto ja siinä tapahtuneet vaihtelut ovat vaikuttaneet monella tapaa yhteiskuntaan. Esiteollisessa Suomessa säiden vaihtelut loivat katoja lähes säännöllisesti, olihan Suomi viljanviljelyn aarialuetta. Kun valtaosa, noin 90 % väestöstä, sai toimeentulonsa maataloudesta, vaikuttivat tuotannossa tapahtuneet muutokset ratkaisevasti yhteiskunnan elämänrytmiin.

Suurin este ilmaston ja sääolojen merkityksen arvioinnissa kulttuuriimme on riittävän pitkien ja samalla luotettavien ilmasto-oloja kuvaavien aikasarjojen puute. Meteorologiasa ovat instrumentaaliset havaintomenetelmät olleet käytössä suhteellisen lyhyen ajan, vain parisataa vuotta. Säännölliset lämpötilanmittaukset aloitettiin Pietarissa ja Tukholmassa 1750-luvulla, mutta Helsingissä vasta v. 1828. Vanhin, yhtämittainen lämpötilahavaintosarja lienee Keski-Englannista vuodesta 1659 alkava sarja (Manley 1974). Kun haluamme

tietää ilmasto-oloista ajalta ennen nykyisenlaisia ilmastomittauksia, on meidän mahdollista ottaa käyttöön tutkimusaineistot, joille on englannin kielessä vakiintunut nimitys "proxy data" (Fritts 1976). Suomeksi niistä voidaan käyttää nimitystä ilmastojälki. Ilmastojälkiä löytyy hyvin monenlaisista lähteistä, jotka voidaan luokitella esimerkiksi fyysikaalis-biologisiin ja historiallisiin lähteisiin. Edellisiä edustavat mm. jääkairaus- ja puiden vuosilustosarjat ja jälkimmäisiä mm. muisiinpanot satotuloksista ja viljojen kylvö- ja korjuuajankohdista (Bradley 1999).

Historiallisten ilmastojälkien perusteella tiedetään noin vuosien 1000 ja 1200 välillä Euroopassa olleen suhteellisen lämmintä, kun taas ilmaston on jo pitkään ajateltu jäähtyneen laajoilla alueilla erityisesti vuosien 1500 ja 1700 välillä (Lamb 1965). Tämä kylmempi ajanjakso tunnetaan ns. "pikku jääkauden" nimellä, jonka esitti ensimmäisen kerran glasiologi **F. E. Matthes** vuonna 1939 tarkoittaen sillä viimeisen jääkauden jälkeistä lämmintä ilmastovaihetta seuranneita uusia vuoristorajautumisia ("Little Ice Age"). Ajallisesti huomattavasti suppeampana käsitteen esitti **C. E. P. Brooks** vuonna 1949 tarkoittaen sillä vuosien 1600-1850 välistä kylmempää ilmastokautta. Toisaalta **H. H. Lamb** (1982) aloittaa kylmän ajanjakson jo 1200-luvulta ja ulottaa sen aina 1800-luvun puoliväliin. Hän mukaansa "pikku jääkauden" alku voisi olla yhtä hyvin vuosissa 1190 tai 1420 ja loppuajankohta 1850 tai 1900 maanosasta riippuen. Sveitsiläinen ilmastohistorioitsija **Christian Pfister** (1988) on ajoittanut tuon ajanjakson vuosiin 1565-1895 oman maansa ilmastohistoriasa. Suomessa **Matleena Tornberg** (1989) on tarkastellut "pikku jääkauden" aikaisia ilmasto-olosuhteita ja niiden vaikutusta Lounais-Suomen kruununtilojen satotuloksiin. Jyväskylän aineiston perusteella hän ajoittaa ko. ajanjakson vuosiin 1580-1710.

Pikku jääkauden aikana mm. Alppien ja Skandinavian vuoristorajautumat kasvoivat, pohjoisen Atlantin merijää levisi laajemmille alueille sekä viljasadot epäonnistuivat (Grove 1988). Vaikka pikku jääkausi vaikutti kaikkialla maapallolla, sen vaikutukset tunnetaan parhaiten Euroopasta. Ilmaston kylmeneminen koetteli pahimmin maanviljelyn äärialueita. Viljely hankaloitui tai loppui mm. Grönlannissa ja Islannissa sekä paikoin Skotlannissa, Alppimaissa ja Skandinaviassa. Erityisesti 1300-luku oli vaikeaa kylmään sopeutumisen aikakautta. Suomessa pahimmat kadot koettiin "suurena olkivuonna" 1601, "Laurin hallayönä" 1669, "kuolovuosina" 1696-1697 ja "kauhuvuosina" 1866-1868.

Vuosisataiset lämpimien ja kylmien aikojen väliset vaihtelut, joita edellä kuvatut ilmastovaiheet juuri edustavat, ovat juuri sellaisia ympäristövaihteluita, joiden vaikutusta kulttuuriin ja siinä tapahtuneisiin muutoksiin ei vielä riittävän hyvin tunneta. Edelleen niiden alueelliset ominaispiirteet vaihtelevat ajan Euroopan eri osissa, mikä on tehnyt mm. pikku jääkauden rajaamisen vaikeaksi (Grove 1988). Näinollen tarvitaan lisää alueellisia tutkimuksia, joiden perusteella voidaan saada parempi käsitys ilmastojaksojen vaikutuksista kulttuurin kehittymiseen. Tarvittavan tarkastelun monitieteisyydestä johtuen hedelmällisimmän lähtökohdan tutkimukselle saattaisikin muodostaa monitieteellinen tutkijaverkosto, jonka koostumukseen kuuluisi arkeologien lisäksi ilmaston muinaisvaihtelun problematiikkaan luonnontieteellisten menetelmien keinoin erikoistuneita tutkijoita, paleoklimatologeja. Eräs yritys saattaa yhteen kyseisten alojen tutkijoita ja heidän tutkimussuuntiaan koettiin hiljan Saaren kartanossa, jossa nähtiin ja kuultiin yhden päivän aikana seitsemää tutkijaa aiheinaan maamme ilmaston ja Lounais-Suomen asutuksen vaiheet keskiajalla.

Lokakuun 5. päivänä 2010 pidettiin Mietoissa, Mynämäen kunnassa sijaitsevassa Saaren kartanossa seminaari nimellä "1000 vuotta (lounais-suomalaista) ilmastohistoriaa - sen lähteitä ja niiden tarjoamia mahdollisuuksia monitieteellisille tutkimushankkeille". Seminaarin aikana kuultiin viisi esitystä, arkeologian dosentti **Kari Uotilan** toimiessa tilaisuuden järjestäjänä ja puheenjohtajana. Esitelmän pitäjien lisäksi seminaaria seurasi kymmenen asiasta kiinnostunutta tieteenharjoittajaa, joiden välitön ja ansiokas osallistuminen esitelmien jälkeiseen keskusteluun loi seminaarille innostuneen ilmapiirin.

Tilaisuuden avasi kartanon toiminnanjohtaja **Hanna Nurminen** esittelemällä kartanon käytäntöjä osana kartanon nykyomistajan, Koneen Säätiön, tieteellistä ja taiteellista toimintaa sekä toivotti samalla seminaariin osallistujat tervetulleiksi.

Seminaarin tieteellisen osan aloitti Kari Uotila johdattaen kuulijat keskiaikaiseen kivirakentamiseen ja sen erityiskysymyksiin. Seminaarin aihepiirin mukaisesti Uotila esitteli muurausolosuhteissa mahdollisesti tapahtuneita vaihteluita ilmastotutkimuksen näkökulmasta.

Ensimmäisen seminaariesitelmän piti dosentti **Samuli Helama** aiheella "Dendrokronologisen paleoklimatologian mahdollisuuksia Lounais-Suomessa". Esitelmän alkussa käsiteltiin katsauksen omaisesti dendrokronologisen tutkimuksen (eli puiden vuosilustoihin perustuvan tutkimuksen) historiaa ja perusteita esitelmän loppuosan keskittyessä puiden vuosilustojen ja ilmastonvaihtelun suhteeseen Lounais-Suomen alueella. Esitelmän tämä osa pohjautui esitelmöitsijän yhdessä **Jari Hopaisen** ja Metsäntutkimuslaitoksen tutkijan **Mauri Timosen** kanssa julkaisemiin tutkimuksiin Kaitajärven

ja Vähä-Melkutinjärven mäntyjen dendroklimatologiasta (*Holopainen et al.* 2006). Lopuksi esitettiin vertailu rukiin jyvälukujen (*Tornberg* 1989; *Holopainen & Helama* 2009) ja dendrokronologisen tiedon välillä aikajaksolla 1752–1807. Esitelmän jälkeisessä keskustelussa painottui dendrokronologisen tiedon ristiinajoitukseen perustuva ajoitustarkkuus, joka mahdollistaa tutkimustulosten esittämisen ja vertailun aina kunkin kalenterivuoden tarkkuudella.

Seuraavana dosentti **Markku Oinonen** ja **Emmi Hilasvuori** esittelivät niinikään puulustotutkimusta, yhteisotsikolla "Isotooppimääritysten hyödyntämisestä menneisyyden tutkimuksessa". Markku Oinonen esitteli radiohiiliajoituksen taustaa ja mahdollisuuksia, erityisesti nk. puulustopohjaisen *wiggle-matching*-menetelmän ansioita arkeologisen ajoitustarkkuuden kannalta ja hahmotteli mahdollisuuksia yhdistää ^{14}C - ja stabiili-isotooppimenetelmiä arkeologisten kohteiden paikallisten ilmastorekonstruktioiden tuottamiseksi. Emmi Hilasvuori keskittyi puiden vuosilustoista määritettävien stabiilien isotooppien tutkimukseen erityisesti paleoklimatologisesta näkökulmasta. Esitelmän tulokset perustuivat Isonet- ja Millennium-hankkeiden aikana saavutettuihin tuloksiin, suomalaisen männyn ja tammen dendrokronologisesta materiaalista määriteltynä (*Hilasvuori et al.* 2009; *Hilasvuori & Berninger* 2010). Esitelmän jälkeisessä keskustelussa pohdittiin erityisesti 1400-luvun lopun ilmastollisia muutoksia sekä niiden havainnollistumista puulustopohjaiseen materiaaliin perustuen.

Lounastauon jälkeen kuultiin FT Jari Holopaisen esitelmä "Ilmaston- ja sadonvaihteluista Varsinais-Suomessa 1550-luvulta kohti nykypäivää". Esitelmässä käytiin läpi maamme varhaisten ilmastomittausten historiaa Turun Akatemian (1730-1827), Tornion (1737-1749) sekä Ylitornion (1792-1838)

Saaren kartano. Kuva: G. Haggrén.

havaintosarjojen kautta, samoin kuin esitettiin maamme kasvifenologisia havaintojen keruun historiaa sekä Matleena Tornbergin (1989) koostamia jyvälukuaineistoja 1550-luvulta lähtien. Lisäksi esitelmä havainnollisti Lounais-Suomen alueelle koostettua, vuodesta 1750 nykypäivään ulottuvaa, kevätlämpötilarekonstruktiota (*Holopainen et al.* 2009). Esitelmässä tuotiin esille myös suomalainen väestötilasto, joka on maailman vanhin yhtäjaksoinen väestötilasto, ja jonka tietoja voidaan käyttää apuna tutkimuksissa aina 1750-luvun alusta lähtien.

Päivän viimeisenä seminaariesitelmänä kuultiin dosentti **Georg Haggrenin** "Asutuskehitys Saaristomerellä ja Raaseporin läänissä 1540-luvulta 1690-luvulle". Esitelmän alussa luotiin katsaus asutuskehitykseen ja autioitumisen laajuuteen uuden ajan alussa sekä alueellisiin eroihin ja syihin autioitumisen taustalla. Lounais-Suomessa on jo keskiajalla ollut paikoin tuntuvaa autioitumista, mutta sen ajoittaminen on käytännössä mahdotonta. Uuden ajan alussa tilanne on toinen, kiitos 1540-luvulta alkavien voutintilisarjojen. Esitelmä antoi yksityiskohtaisen

selvityksen asutuskehityksestä neljän Raaseporin läänin vanhan hallintopitäjän (Espoo, Kirkkonummi, Pohja, Tenhola) alueella. Eri veroluetteloita vuosi vuodelta seuraamalla näissä pitäjissä voidaan talo talolta selvittää, koska ne autioituivat. Autioituminen oli alueella tuntuvaa, sillä eri pitäjissä asumatomiksi jäi 28–50 % 1550-luvulla asutuista taloista. Erityisen tuntuvaa autioituminen oli useina pitkän Venäjän sodan vuosina, jolloin mm. sotaväen kantama linnaleiri rasitti talonpoikia. Selvin katovuosiin liittyvä piikki oli vuonna 1601, jolloin mainituissa neljässä pitäjässä autioitui pysyvästi yhteensä lähes 20 taloa.

JATKOTUTKIMUKSEN TARVE

Esitelmien jälkeen jatkokeskustelun ja tutkimusideoiden "ääneenajattelun" koosti yhteen FT **Anna-Maria Vilkuna**. Yhteenvedossa nousivat esille mm. ne vaikeudet, joita tutkimus kohtaa yrittäessään saada selville ilmastonvaihteluista ajalta ennen meteorologisia mittauksia. Toisaalta tuotiin esiin

kyseisenkaltaisen tiedon tärkeys niin eri aikakausien rakentamiseen liittyvissä kysymyksissä kuin asutus, maatalous- ja väestöhistoriassa. Ilmaston vaihteluilla on ollut merkityksensä myös meren pinnan käyttäytymiselle, joka taas on vaikuttanut tutkimusalueella, Lounais-Suomessa, mm. niitty- ja peltoviljelyn kehittymiseen.

Seminaarin jatkokeskusteluista koostui neljä mielenkiintoista jatkotutkimusideaa ja -mahdollisuutta: (1) keskiajan ja uuden ajan alun rannikkomaakuntien talouden yksityiskohtaisempi tunteminen, (2) dendrokronologisesti ristiinajoitetun materiaalin lisäkäyttö Lounais-Suomen alueella paleoklimatologisen tiedon lisäämiseksi, (3) katovuosien uudelleentulkinta sekä (4) 1500- ja 1600-luvuilla tapahtuneen kivikirkkojen rakentamisen hiipumisen syiden selvittäminen. Yleisesti ottaen kaikkia tutkimusideoita yhdistäväksi piirteeksi nähtiin entistä lokaalimman ja tarkemman ilmastotiedon saatavuus ja käyttö, sekä tästä seuraava, jo olemassa olevan ja mahdollisesti lisääntyvän historiallisen tiedon uudelleentulkinta ilmastoaineistojen valossa. Toisaalta pidetty seminaari toi esiin keskiaikaa koskevan niin asutushistorian kuin myös muinaisilmastollisten lähteiden runsauden nimenomaan Lounais-Suomesta, kyseisen alueen tarjotessa luontevan lähtökohdan tutkimuksen maantieteelliseen suuntaamiseen. Lokaaleja, paikallisia, ilmastotietoja on mahdollista saada määriteltyä ajalta ennen varsinaisia meteorologisia mittauksia luonnontieteen eri menetelmin, kuten puiden vuosilustoihin perustuvien kronologioiden avulla.

Vieläkin tärkeämmän lähtökohdan kuvatus kaltaisen tutkimuksen mahdollistamiseksi muodostaisi seminaarin edustama (muttei rajaama) monitieteellinen ja asialleen omistautunut keskiaikaisia ilmastohistoriallisia olosuhteita (KAIHO) yksityiskohtaisem-

min tarkasteleva tutkijajoukko. Kirjoittajat tähdentävät, ylläesitetyn nelikohtaisen tutkimusidealuettelon lisäksi, KAIHO-asiantuntijaverkoston tarpeellisuutta maamme muinaisolojen, erityisesti keskiajan, vielä ratkaisemattomien ympäristö-kulttuuri-vuorovaikutuskysymysten selvittämisessä. Seminaarin toivotaan toimineen lähtölaukauksena tavoitteen saavuttamiseksi. Asiasta kiinnostuneita pyydetään olemaan yhteydessä kirjoittajiin. ♦

KIITOKSET

Kirjoittajat kiittävät toiminnanjohtaja Hanna Nurmista vieraanvaraisuudesta sekä mahdollisuudesta viettää seminaaripäivä Saaren kartanon miellyttävässä ilmapiirissä.

Georg Haggren
georg.haggren@helsinki.fi

Arkeologian oppiaine, Helsingin yliopisto

Samuli Helama
samuli.helama@helsinki.fi

Arktinen keskus, Lapin yliopisto

Emmi Hilasvuori
emmi.hilasvuori@helsinki.fi

Ajoituslaboratorio, Luonnontieteellinen keskusmuseo, Helsingin yliopisto

Jari Holopainen
jaaholop@mappi.helsinki.fi

Geotieteiden ja maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto

Markku Oinonen
markku.j.oinonen@helsinki.fi

Ajoituslaboratorio, Luonnontieteellinen kes-
kumuseo, Helsingin yliopisto

Kari Uotila
kari.uotila@kolumbus.fi

Muuritutkimus ky, Kaarina

Anna-Maria Vilkuna
anna-maria.vilkuna@metropolia.fi

Metropolia Ammattikorkeakoulu, Helsinki

LÄHTEET:

- Bradley, R.S. 1999: *Paleoclimatology: Reconstructing climates of the Quaternary*. Academic Press, San Diego.
- Brooks, C.E.P., 1949: *Climate through the Ages*, Ernest Benn, London.
- Fritts, H.C., 1976: *Tree Rings and Climate*. Academic Press, London.
- Grove, J. 1988: *The Little Ice Age*. Methuen, London.
- Hilasvuori, E., Berninger, F., Sonninen, E., Tuomen-
virta H., Jungner H. 2009: Stability of climate signal in
carbon and oxygen isotope records and ring width from
Scots pine (*Pinus sylvestris* L.) in Finland. *Journal of
Quaternary Science* 24, 469–480.
- Hilasvuori, E. & Berninger, F. 2010: Depen-
dence of tree ring stable isotope abundances
and ring width on climate in Finnish oak. *Tree Physio-
logy* 30, 636–647
- Holopainen, J., Helama, S., Timonen, M. 2006: Plant
phenological data and tree-rings as palaeoclimate indi-
cators in south-west Finland since AD 1750. *Internatio-
nal Journal of Biometeorology* 51, 61–72.
- Holopainen, J., Helama, S., Kajander, J. M., Korhonen,
J., Launiainen, J., Nevanlinna, H., Reissell, A., Salo-
nen, V-P. 2009: A multiproxy reconstruction of spring
temperatures in south-west Finland since AD 1750. *Cli-
matic Change* 92, 213–233.
- Holopainen, J., & Helama, S. 2009: Little Ice Age Far-
ming in Finland: Preindustrial Agriculture on the Edge
of the Grim Reaper's Scythe. *Human Ecology* 37, 213–
225.
- Lamb, H.H. 1965: The early medieval warm epoch and
its sequel. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeo-
ecology*, 1, 13–37.
- Lamb, H.H. 1982: *Climate, History and the Modern
World*, London, Methuen.
- Manley, G. 1974: Central England temperatures: month-
ly means 1659 to 1973. *Quarterly Journal of the Royal
Meteorological Society* 100, 389–405.
- Matthes, F. 1939: Report of Committee on Glaciers.
Transactions American Geophysical Union 20, 518–
523.
- Pfister, C. 1988: *Klimageschichte der Schweiz 1525-
1860. Das Klima der Schweiz von 1525-1860 und seine
Bedeutung in der Geschichte von Bevölkerung und Land-
wirtschaft I-II*, Academica Helvetica 6, Bern.
- Tornberg, M. 1989: Ilmaston- ja sadonvaihtelut Lounais-
Suomessa 1550-luvulta 1860-luvulle. *Turun Historialli-
nen Arkisto* 44, 58–87.

BUDJETTIMATKA STRATIGRAFIA-TAPAAMISEEN 2011

Jönköpingissä järjestettiin 25–26.2.2011 kahdeksas Pohjoismaiden stratigrafia-tapaaminen. Meidän kolmen hengen seurueemme Helsingin Yliopistosta päätti lähteä Ruotsiin kuulemaan uusimpia tutkimuksia aiheesta. Yksi meistä oli myös niin rohkea, että päätti itse kertoa hautojen stratigrafiaa käsittelevästä tutkimuksesta.

Matkalle lähdettiin jo keskiviikkoiltana Viking Gabriellalla. Matkan järjestelyistä vastasi Fridan ja Hannan Budjettimatkat Oy ja majoitusolosuhteet olivat sen mukaiset. Ensimmäisenä yönä saimme nauttia jään aiheuttamasta kolinasta ja tärinästä. Kun torsi-aitaamuna virkeinä saavuimme Tukholmaan, meillä oli koko päivä aikaa tutustua pääkaupunkiseutuun. Heti aamusta vierailimme uudistuneessa Keskiaikamuseossa. Siellä saimme kokea keskiaikaisen kauppakadun tunnelmaa, mestauspaikan karuutta sekä nähdä miltä Birger Jarl on saattanut näyttää. Tämän jälkeen olikin jo aika suunnistaa Täbyhyn hakemaan kulkuneuvomme loppumatkaa varten. Täbystä matka jatkui yliopistolle, josta poimimme vielä yhden matkakumppanin. Tästä lähdimme kohti Nynäshamna, jossa yövyimme.

Aamulla heräsimme klo 4.15 ajaaksemme pimeillä, liukkailla ja mutkaisilla teillä kohti Jönköpingiä. Villeistä villisikahuuista huolimatta emme onnistuneet törmäämään yhteenkään possuun. Matkalla näimme mielenkiintoisia asioita, kuten epämääräisen rapistuneen

rakennuksen, joka osoittautuikin 1600-luvun linnaksi, jota kutsutaan myös nimellä Brahehus... Opimme myös, että Ruotsin jokaisessa kaupungissa on vähintään yksi Odintie. Tästä syystä meinasimmekin myöhästyä seminaarin ilmoittautumisesta, koska navigaattori ohjasi meidät ensin Huskvarnan samanimiselle kadulle. Matka kuitenkin päättyi onnellisesti ja saimme nimilaput ja kahvia.

Seminaarin avasi **Stefan Larsson**, joka tiivistä Stratigrafiatapaamisten 20-vuotisen historian. Idea ensimmäiseen kokoontumiseen syntyi Kungahällan kaivauksilla, joissa tutkijoilla oli eri näkemykset paikan dokumentoinnista. Siitä lähtien stratigrafisen kaivaus on kehittynyt huomattavasti etenkin kaupunki- ja hautakohteilla. **Björn Ambrosianin** puheenvuoro osoitti, kuinka Birka on ollut keskeisessä asemassa stratigrafisen kaivaustavan kehittämisessä Pohjoismaissa. Kohteen merkittävydestä kertoo se, että siellä on 4000 dokumentoitua yksikköä, 75 000 löytöä ja 6000 kg luuta. 70 vuodessa paikalle oli ehtinyt muodostua 25 kerrostumaa.

Perjantai-iltapäiväsessioiden teemana oli uuden ajan arkeologia. Vaikka osa esitelmistä toikin esille mielenkiintoisia näkökulmia Skandinaavien maista, jäi stratigrafian osuus vaisuksi. Ehkäpä muualla Pohjoismaissa stratigrafia on jo niin itsestään selvyys, ettei sitä tarvitse tarkastella yksityiskohtaisemmin... Asiaa lähestyttiin yksittäisten kaivausten kautta, mutta itse stratigrafista analyysiä

Kapunkikierros alkoi Jönköpingin vanhan linnoituksen kohdalta. Kuva: Anna-Maria Salonen.

pohdittiin yllättävän vähän. Yhtenä hauskana erikoisuutena nousi esille norjalaisen **Vibeke Lian** esitelmä yksityishenkilön olohuoneesta kaivamisesta.

Päivän päätteeksi oli järjestetty opastettu kierros Jönköpingin piilotettuun historiaan. Kaupungilla saattoi nähdä viitteitä vanhasta kaupungista ja linnoituksesta, mutta ilman ennakkotietoja niitä on vaikea havaita ympäristöstä. Kierroksella opimme myös, että Jönköpingin keskustan sijainti ei ollut 1600-luvun lopun kaupunkilaisten mieleen, edes vainajat eivät pysyneet haudoissaan. Hautausmaa jouduttiinkin sijoittamaan kauaksi kirkosta, koska kirkon vieressä pohjavesi nosti arkut maan pinnalle. Kierroksen jälkeen seminaarin muut osallistujat siirtyivät järjestetylle illalliselle, jolloin me budjettimatkalaiset suuntasimme Huskvarnan matkustajakotiin nauttimaan pakastepitsaa ja limpparia.

Lauantaiaamuna saavuimme seminaari paikalle hyvissä ajoin. Siellä meitä kuitenkin odottivat suljetut ovet ja tuohtuneet järjestäjät. Paikkaa avaamaan palkattu vahtimestari oli ilmeisesti jäänyt kotiinsa nukkumaan, jonka takia jouduimme odottamaan, että var-tija tulisi päästämään meidät sisään. Sisälle päästyämme valojen saaminen esitelmäti-

laan osoittautui hankalaksi, koska kukaan ei tiennyt, missä valokatkaisija sijaitsi. Lopulta ensimmäiset esitelmät saatiin kuitenkin käyntiin, mutta ensimmäinen sessio oli hyvin tiivis.

Aamusession teemana oli hautatutkimus. **Joakim Kjellberg** esitteli uusia teorioita arkkutypologiasta. Kjellberg on Uppsalan katedraalin hautauksista havainnut useita eri arkkutyyppisiä, joissa näkyy yleinen ajan tyyli. Yhdistämällä stratigrafian ja arkkutypologian voi tehdä tulkintoja eriaikaisista hautauksista. Tämän session aikana esiintyi myös **Hanna Kivikero**, joka puhui eläinluista ihmishautauksissa ja niiden stratigrafiasta. Muita budjettimatkalaisia jännitti Hannan puolesta, vaikka tähän ei ollut mitään syytä; esitelmän vastaanotto oli varsin positiivinen.

Varsinaisten sessioiden ulkopuolella esitelmöi **Andrzej Golembnik** puolalaisen miehen unelmasta: 3D-teknologian käytöstä arkeologiassa. Tästä opimme, että myymällä talonsa voi hankkia vaikkapa laserskannerin ja rikastua tekemällä 3D-malleja linnoista. "Everything is possible!"

Seminaarin viimeisessä osiossa käsiteltiin maiseman stratigrafiaa. **Carl Johan Sanglertin** mukaan stratigrafiaa on kaikkialla:

¾ budjettimatkalaisista Jönköpöngiläisessä leikkipuistossa. Kuva: Anna-Maria Salonen.

pelloissa, teksteissä, valokuvissa... Monet eri lähestymistavat näkyivät myös esitelmis-
sä. Muiden muassa **Anna Lihammer** korosti eri sosiaaliluokkien näkökulmia, **Mats Sandin** ja **Tom Wennberg** ovat tutkineet Gamla Älvsborgin vallihaudan vesilähteitä piilevien avulla ja **Ulrika Rosendahl** Mankbyn kylän kehittymistä karttojen avulla. Seminaarin päätti **Villu Kadakaksen** esitelmä Padisen linnoitusluostarin vanhimpien osien metsästyksestä. Lopuksi Kadakas totesi oivallisesti, että on parempi lopettaa toistaiseksi tähän, koska paikan stratigrafia menee aivan käsit-
tämättömäksi.

Yleisvaikutelma seminaarista oli epämuo-
dollinen, mutta yleinen keskustelu esitelmien välillä olisi voinut olla vilkkaampaa. Toisena päivänä keskustelua pyrittiin lisäämään vaihtamalla kieli englannista skandinaaviseksi, mutta se ei kuitenkaan tuottanut toivottua tulosta. Keskusteluja käytiin vilkkaammin vi-
rallisten osuuksien ulkopuolella.

Stratigrafiatapaamisten kaltaiset tapahtumat ovat tarpeellisia foorumeita ja niitä olisi syytä järjestää jatkossakin. Kahdessakymmenessä vuodessa arkeologinen tutkimus on kehittänyt sen verran paljon, että stratigrafialle tulisi esittää uusia kysymyksiä. Seuraavissa tapaamisissa voisi esimerkiksi pohtia sitä,

miten metodiikkaa voi kehittää ja soveltaa käytännön kenttätutkimuksiin.

Kotimatka alkoi heti viimeisen esitelmän jälkeen. Lukuisten liikenneympyröiden kautta pääsimme lopulta takaisin Täbyyn, josta matka jatkui vielä julkisilla liikennevälineillä Tukholman läpi Nynäshamniin. Neljän tunnin yöunien jälkeen olikin jo aika lähteä takaisin Tukholman laivaterminaaliin. Noin 12 tunnin laivamatkan päätteeksi saavuimme Turkuun, josta juna kuljetti meidät lopulta Helsinkiin. Onneksi mukanamme oli runsaasti nallekarkkeja ja aikakauslehtiä. ♦

Frida Ehrnsten

frida.ehrnsten@helsinki.fi

Hanna Kivikero

hanna.kivikero@helsinki.fi

Anna-Maria Salonen

anna-maria.salonen@helsinki.fi

Arkeologia

Unioninkatu 38 F

PL 59

00014 Helsingin yliopisto

UUSIA KARTASTOJA SUOMEN HISTORIASTA

***Suomen historian kartasto.* Toim. Pertti Haapala ja Raisa Maria Toivo. Karttakeskus 2007.**

***Suomen historia.* Heikki Rantatupa, Matti Rautiainen ja Jukka Jokinen. IS-Vet 2006 (2. täyd. painos 2008).**

Historiantutkijoiden perusteoksena toiminut **Eino Jutikkalan** toimittama *Suomen historian kartasto* ilmestyi painosta ensimmäisen kerran vuonna 1949 ja korjattuna toisena painoksena kymmenen vuotta myöhemmin 1959. Jutikkalan kartaston jälkeen kattavaa kokonaisuutena Suomen historiasta kartografisin keinoin esitettynä on saatu odottaa siis jo puolisen vuosisataa.

Puutetta ovat osin paikanneet yksittäiset tutkimukset ja suppeammat julkaisut, joissa erilaisia Suomen historian ja esihistorian ilmiöitä on esitetty kartoilla. Viidessäkymmenessä vuodessa on ehtinyt ilmestyä myös monia lähinnä kouluille ja muuhun perusopetukseen tarkoitettuja erilaisia historian kartastoja, joiden sisältö ja taso ovat tekijätahosta riippuen kuitenkin vaihdelleet huomattavasti. Eräänä laajempaan, mutta varsin vähälle huomiolle jääneenä kokonaisuutena voidaan pitää vuonna 1992 ilmestynyttä *Suomen kartaston* viidennen laitoksen vihkoa 153. Vaikka kyseisen vihkon teemana on asutus, sisältää se runsaasti myös pitkän ajanjakson hallinnollisia teemoja ja muita Suomen menneisyy-

den keskeisiä ilmiöitä. Selkeydeltään ja käytettävyydeltään julkaisun kartat soveltuvat myös pohjakartoiksi. Erityisesti esihistorian osalta kyseinen vihko on käyttökelpoinen, mutta kokonaisuutena kartasto irrallisine vihkoineen on muutoin tuskin tavoittanut suurta yleisöä tai edes yliopistotason tutkijoita opiskelijoista puhumattakaan.

Nyt muutaman viimeisen vuoden aikana on ilmestynyt kaksikin Suomen menneisyyttä kartoilla esittävää teosta. Vuonna 2006 julkaistiin IS-Vet Oy:n taskuAtlas *Suomen historia*, jonka toinen uudistettu laitos tuli painosta vuonna 2008. Karttakeskuksen julkaisema massiivinen *Suomen historian kartasto* taas ilmestyi 2007. Vaikka nämä kaksi seuraavassa esiteltävää teosta ovat keskenään hyvinkin erilaisia, on molemmissa kartastoissa pyritty sisällön puolesta esittämään keskeiset historian ilmiöt ja tapahtumat ulottuen esihistoriasta osin jopa 2000-luvulle asti.

KARTTAKESKUKSEN NÄKEMYS

Karttakeskuksen (aik. mm. Genimap) kustantaman teoksen *Suomen historian kartasto* sisältö on jaettu kaikkiaan kuuteen kronologiseen osioon, jotka kattavat Suomen menneisyyden esihistorian alkuhämäristä nykyaikaan. Laajemmin esiteltyjä kokonaisuuksia ovat esihistoria, keskiaika, Ruotsin vallan aika, 1800- ja 1900-luku sekä katsaus

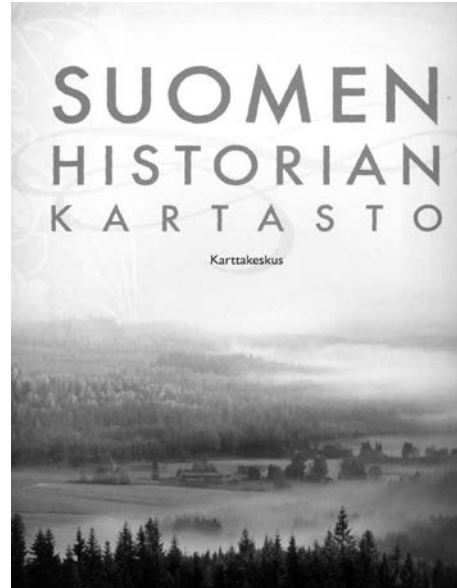
Suomen karttakuvan kehitykseen. Liitteenä teokseen on lisäksi koottu pohjakartat kuntarajoista vuosina 1860, 1910, 1930, 1970 ja 2007.

Kirja on fyysisiltä ominaisuuksiltaan kookas ja olemukseltaan muutoinkin melko massiivinen. Kartastossa on peräti 320 sivua, jotka pitävät sisällään puolisentuhatta karttaa ja kaaviota. Kirjan yksi aukeama kattaa yhden teeman. Vaikka sivun koko on noin 235 x 320 mm, aukeaman melko rajallinen tila rajoittaa käsiteltävää aihetta, sillä tekstin ja kartan tai useampien karttojen ohella teeman esittämisessä on käytetty asiasta riippuen myös erilaisia kaavioita ja diagrammeja. Tehtävässä on kuitenkin onnistuttu melko hyvin ja asiaa on teokseen saatu mahdutettua runsaasti.

Esihistorian aiheista mukana ovat muun muassa arkeologiset kulttuurialueet, kivikauden ja metallikausien vaikutteet, liikkuvuus ja vaihdanta, kieliolot, viljelyn alkaminen, viikinkiajan kauppareitit, rahalöydöt, muinaispitäjät (esimerkkinä Tyrvännön muinaispitäjä), mäkilinnat, hiisi ja pyhä-nimet sekä kristinuskon merkit. Mielenkiintoisia aiheita ovat myös kartoilla esitetyt luonnonhistorialliset ilmiöt, kuten jääkauden jälkeinen ilmastovaihtelu, Itämeren vaiheet, kuusen leviäminen sekä pieni jääkausi.

Keskiajan aiheista mainittakoon eriaikainen asutus ja väestökehitys, autioituminen, keskiajan maatalous sekä heimot, kansat ja kielet varhaiskeskiajalla. Lisäksi mukana ovat varhaisimmat kaupungit ja kaupankäynti, seurakuntakehitys, kirkkojen levintä, pyhimyskultti ja sen ilmentymät, seurakunnat, hallintoalueet, kuninkaankartanot, läänijaot ja tiestö vain joitain mainitakseni. Uudelle ajalle tultaessa käsiteltävien aiheiden määrä kasvaa entisestään.

Teos on koottu lukuisten oman alansa asiantuntijoiden voimin. Yksittäisten artikkelien asiasisältö on tiivistä, mutta pääosin

selkeää. Lukemista ja karttojen tulkitsemista häiritsee jonkin verran se, ettei kirjoittajaa tai lähteitä mainita erikseen tekstin yhteydessä, vaan ainoastaan teoksen sisällysluettelossa ja lopussa lähteiden yhteydessä. Asiayhteydestä voi valistunut lukija löytää yhteyden aihepiiriin ja kirjoittajan välillä joutumatta selaamaan hakemistoa – varsinaisia yllättäjiä ei kirjoittajakaartista löydy. Koska teosta on ollut tekemässä monta eri kirjoittajaa, löytyy kartoista ja niitä selittäivistä teksteistä luonnollisesti jonkin verran toistoa. Suuri osa esityksistä on kuitenkin havainnollisia ja onnistuneita. Kirjan lopussa olevien tekijätietojen kautta pääsee myös karttojen taustalla olevaan aineistoon lähdeluettelon muodossa.

Teoksen taitto on ilmava, sillä noin neljäsosa lähes jokaisen sivun tai aukeaman alasta koostuu asiasisällöllisesti tyhjistä, osin häivytytystä taustakuvasta. Valitettavan moni kartta on esitetty kokonaisuuden kannalta melko pienenä ja varsin pienessä mittakaavassa. Myös asiasisältöä on ilmeisesti jouduttu tiivistämään taitollisista syistä johtuen. Suuri sivukoko ja hyvälaatuinen paperi olisivat mahdollistaneet pikkutarkkojenkin yksityiskohtien painattamisen, mistä nyt on

pääosin luovuttu. Esimerkiksi monet piste-mäisinä esitetyt ilmiöt häviävät karttapohjiin, sillä pisteet on esitetty osin toistensa päälle sijoitettuna ja varsinaisiin karttoihin nähden aivan liian kookkaina.

Osaltaan sekavuutta aiheuttavat myös eri karttapohjat: esimerkiksi eri kirjoittajien laatimissa seurakuntaorganisaatiota käsittelevissä kartoissa on käytetty eri pohjia, mikä on osaltaan sekoittamassa kokonais kuvaa ja vertailevaa otetta. Lisäksi toistoa on etenkin teoksen laajoissa aihepiireissä, kuten esimerkiksi juuri kirkollista historiaa käsittelevissä kartoissa. Selkeyden kannalta karttoihin olisi toivonut myös yhdenmukaisuutta, sillä esimerkiksi puhuttaessa 1600-luvun tilanteesta, karttapohjana on Suomen nykyaluetta tai Tarton rauhan rajoja kuvaava kartta. Toisaalta taas minkäänlaisia rajoja ei moneen sitä vaativaan karttaan ole merkitty. Myös karttojen seuraaminen tekstin ohella on joskus hankalaa, sillä karttoja ei teoksessa ole erikseen numeroitu.

Osassa karttoja on viimeistely muutoinkin jäänyt puolitiehen. Lähes kaikista kartoista puuttuvat lisäksi pitäjien tai käsiteltävien alueiden nimitiedot, jotka etenkin vanhempi aikoja tutkiville selventäisivät tilannetta huomattavasti. Esimerkiksi kuntarajoja esittelevissä kartoissa kunnat on lueteltu kartan vieressä aakkosjärjestyksessä, mutta ilman viitettä, yksilöivää numeroa tai muuta varsinaiseen karttaan liittyvää tunnistetta. Kirjasta löytyy runsaasti myös muita pieniä kömmähdyksiä, kuten esimerkiksi puhuttaessa vuoden 1860 kuntarajoista, vaikka kunnallishallinto perustettiin vasta 1865. Täytyy kuitenkin muistaa, että arvioitavan teoksen puutteita on aina helpompi kritisoida kuin huomioda julkaisun hyviä puolia.

Yleissilmäykseen ja viimeisimmän tutkimuksen tuloksiin sekä tietojen pikaiseen tarkastamiseen uusi *Suomen historian kartasto* on erinomainen apuväline. Kirja voi-

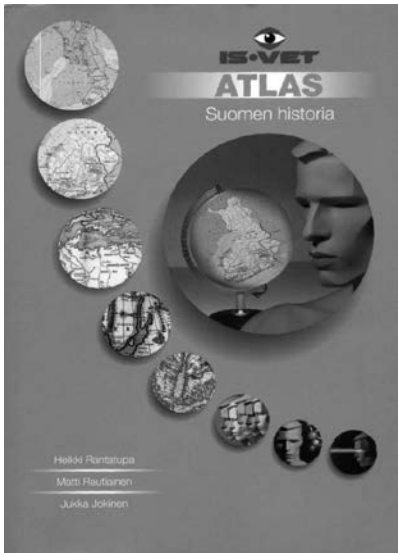
daan nähdä jossain määrin historian ilmiöiden tieteellisenä popularisointina suurelle yleisölle, mutta myös akateemista tutkimusta palvelevana perusteoksena. Kaiken kaikkiaan kartasto esittää runsain kartoin ja kaavioin uusimman tutkimuksen tuloksia ja luo siten monipuolisen ja havainnollisen yleiskuvan Suomen menneisyydestä. Historian Ystävien Liitto antoikin vuoden 2007 historiategosta valitessaan kyseessä olevalle teokselle kunniamaininnan.

SUOMEN HISTORIAN TASKUATLAS

Toinen vastikään ilmestynyt historian kartasto on IS-Vet Oy:n taskuatlas -sarjassa vuonna 2006 julkaistu *Suomen historia*. Julkaisija tunnetaan lähinnä erilaisiin luonnontieteiden ja ammatillisen opetuksen välineisiin sekä laboratoriokalusteisiin keskittyneenä yrityksenä, jolla on myös historiaa käsitteleviä tuotteita sekä kustantamotoimintaa. Historian taskuatlaksen jonkinlaista suosiota ilmentää se, että siitä julkaistiin lisäkartoja ja -tekstejä sisältävä toinen täydennetty painos vuonna 2008.

Tämän pieneen kokoon puristetun kirjan asiasisältö on laadittu pitkälti keskisuomalaisin voimin. Työryhmän ovat muodostaneet mm. **Jukka Jokinen** Jyväskylän Normaali-koulusta, **Matti Rautiainen** Opettajanvalmistuslaitokselta sekä Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitokselta **Heikki Rantatupa**. Viimeksi mainittu on historiallisen ajan arkeologeillekin tuttu kartografian alan erikoistutkija. Teoksen kuvituksessa on jossain määrin hyödynnetty Jyväskylän yliopiston mittavaa Fredrikssonien historiallista karttakokoelmaa.

Esiteltävät teemat on jaettu ajallisesti, laajempia esihistorian ja keskiajan kokonaisuuksia huomioimatta, vuosisadoittain 1500-luvulta lähtien nykyaikaan. Valinta on

jokseenkin toimiva, etenkin mikäli lukijalla on historian perustiedot hallussa. Esihistoriaa käsittelevässä osiossa kartoilla on esitetty Itämeren vaiheet, Suomen asuttaminen, kivi-kauden kulttuurit, muinaislinnat, kalliomaalaukset sekä viikinkien idäntiet. Keskiajalta ja uuden ajan alusta löytyy aineistoa runsaammin, muun muassa Suomeen kohdistuneet ristiretket, keskiajan kirkot ja luostarit, yleiset tiet, linnat ja linnoitukset sekä kaupunkilaitoksen synty joitain esimerkkejä mainitakseni. Myös eri rauhansopimukset ja niihin liittyvät rajalinjaukset on teoksessa esitetty melko kattavasti. Eriakaisiin asutusekspansioihin sekä kiinteän asutuksen leviämiseen on lisäksi keskitytty useammassakin kartassa. Ajallisesti kartat kuitenkin painottuvat kuvaamaan kolmen viime vuosisadan tapahtumia.

Taskuatlaksen 234 sivuun (2. painoksessa 259 sivua) on mahdutettu runsaasti asiaa ja kaikkiaan kartastossa onkin lähes sata historiallista ilmiötä kuvaavaa karttaa tai historiallista karttaotetta. Kirjan pieni fyysinen koko on kuitenkin asettanut rajoituksia sisällölle tai ainakin sen laadulle. Nimittäin taskukokoon, tarkoittaen tässä ulkomitoiltaan noin 170 x 115 mm, taitettuna julkaisu ei ole yksityiskohdiltaan kovinkaan tarkka. Kirjan

jokainen aukeama muodostaa kokonaisuuden, jossa varsinainen kartta tai karttapohja on taitettu aukeaman toiselle sivulle toisen ollessa varattu aukeaman teemaa selittävälle tekstille. Kartat ovat melko selkeitä, mutta eivät kovinkaan tarkkoja ja jo painoteknisistä syistä ei niissä ole yksityiskohtia mitenkään runsaasti. Kartastossa päähuomion kun kuvittelisi kuitenkin olevan varsinaisissa kartoissa.

Teksteistä ja niihin liittyvistä kirjallisuusluetteloista käy ilmi, että kartat perustuvat pääosin varsin suppeaan lähdekirjallisuuteen. Karttoihin liittyvää tekstiä ei ole nootitettu, mutta osioissa käytetyt lähteet ja kirjallisuus on esitetty jokaisen kronologisen kokonaisuuden jälkeen. Kirjan loppuun on lisäksi liitetty henkilöhakemisto, mutta etenkin rajatut alueita esittävässä kartoissa myös jonkinasteinen alue- tai paikannimihakemisto olisi helpottanut käyttöä. Tässäkään kartastossa ei kartoja ole erikseen numeroitu. Vaatimaton lähteistö selittänee osin kartaston monet varsin mielenkiintoiset tulkinnot - esimerkiksi voidaan mainita 1000-luvun saamelaisasutusta esittelevä kartta. Uudempia aikoja käsittelevissä esityksissä tulkinnavaraa on kuitenkin selvästi esihistoriaa tai keskiaikaa esitteleviä kartoja vähemmän.

Kustantajan mukaan taskuatlas on tarkoitettu erityisesti koulujen tarpeisiin, mutta "kätevästi mukana kulkevana siitä on sekä silmän että sisällön iloa kotimaassa matkustavalle tai muuten historiasta kiinnostuneelle". Ensin mainittua käyttötarkoitusta varten kirjasen pieni koko ja vaihteleva sisältö epäilyttää, mutta jälkimmäisissä tapauksissa opus lienee löytänytkin kohdeyleisönsä.

MOLEMPI PAREMPI?

Tässä esitellyistä kahdesta Suomen historian kartastosta löytyy molemmista sekä hyviä että huonoja puolia. Kartastoja ei kuitenkaan voida asettaa keskenään kovinkaan tasapuol-

lisesti vertailtavaksi jo niiden varsin erilaisen lähtökohtiensa vuoksi, vaikka runsaasti yhtäläisyyksiäkin teoksista löytyy. Molemissa julkaisuissa edetään kronologisesti ja osin myös temaattisesti. Karttakeskuksen kartastossa esitystasona ja mittakaavana eri ilmiöiden suhteen on pääasiassa koko Suomi, taskuatlaksessa on lisäksi myös lukusia pienempiä alueita tai tapahtumia koskevia karttoja ulkomaitakaan jossain määrin unohtamatta. Kiireestä tai ainakin puutteellisesta viimeistelystä kertovat molemmista teoksista löytyvät kirjoitus- ja muut huolimattomuusvirheet.

Kartastoilla on selvästi eri kohdeyleisö. Taskukokoista *Suomen historia* – kartastoa on näistä pidettävä eräänlaisena "kansanpainoksena", mukana helposti kulkevana karvalakkimallina, jossa on paljon puutteita, mutta toisaalta hyviäkin puolia etenkin käytännöllisen kokonsa ja kilpailukykyisen hintansa perusteella. Karttakeskuksen *Suomen historian kartasto* taas sopii paremmin tutkimuksen apuvälineeksi – ellei sitten isokokoisena päädy toimimaan kirjahyllyn koristuksena. Laadultaan jälkimmäinen on selvästi edellistä parempi sekä tieteellisyyden, monipuolisen sisällön että karttojen lukumäärän osalta. Teos antaa lisäksi kattavan yleiskuvan nykytutkimuksen aiheista ja laajuudesta.

Jos Jutikkalan toimittamaa *Suomen historian kartastoa* voidaan pitää joukkona eri ilmiöitä esittäviä karttoja, uusissa kartastoissa lähtökohtana on maamme historian kokonaiskuvan esittäminen kartografisesti tekstin ja taulukoiden tukemana. Nykyesityksissä siis korostuu olennaisesti karttoja selittävien tekstien osuus. Totutusti vanhassa *Suomen historian kartastossa* olevia karttapohjia on hyödynnetty monissa tutkimuksissa sekä suoraan että edelleen muokattuina versioina. Uudessa *Suomen historian kartastossa* ei vastaavia, perustutkimuksen kannalta jatkotyöskentelyyn ja -työstämiseen soveltuvia karttoja ole

kuin kourallinen. Moni teoksessa esitellyistä kartoista on saatavilla kuitenkin selkeämpänä ja ehkä myös käyttökelpoisempana jostain muusta julkaisusta, ei välttämättä näin tuoreena tai useita karttoja yhteen koottuna, mutta tarkempana ja asiaa laajemmin selittävänä (ks. esim. Heininen *et al.* 2005, karttalitteet).

Jo julkaisun nimen perusteella uusi *Suomen historian kartasto* lienee tarkoitettu korvaamaan Jutikkalan yli puoli vuosisataa sitten laatima samanniminen teos. Onko siis pitkän odottelun jälkeen tutkimuksen tarpeeseen osattu vihdoinkin vastata ja onko uusi Suomen historian kartasto syntynyt? Tämä riippuu pitkälti siitä kuka kysymyksen esittää ja millä perusteella teokseen tutustuu. Pyrkimystä kyseinen kirja ei mielestäni saavuta, vaan teoksia on käytettävä pitkälti rinnakkain. Yhdessä nämä paikkaavat hyvin toistensa puutteita ja virheitä. Milloinkahan saataisiin suurelle yleisölle ja tutkimuksen käyttöön kootuksi Suomen esihistorian tai Suomen keskiajan kartasto? ♦

Juha Ruohonen
juha.ruohonen@utu.fi

Arkeologia
Henrikinkatu 2
20014 Turun yliopisto

KIRJALLISUUS:

Heininen, Simo & Ripatti, Jaakko & Koskenvesa, Esko & Kortekangas, Paavo & Tiensuu, Kyllikki 2005. Viipurin - Porvoon - Tampereen hiippakunnan historia. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli. Edita Publishing Oy 2005. Helsinki.

Huurre, Matti & Jokipii, Mauno & Rikkinen, Kalevi 1992. *Suomen kartasto vihko 153 Asutus – Atlas över Finland häfte 153 – Atlas of Finland folio 153*. Maanmittaushallitus – Suomen Maantieteellinen Seura. Karttakeskus, Helsinki.

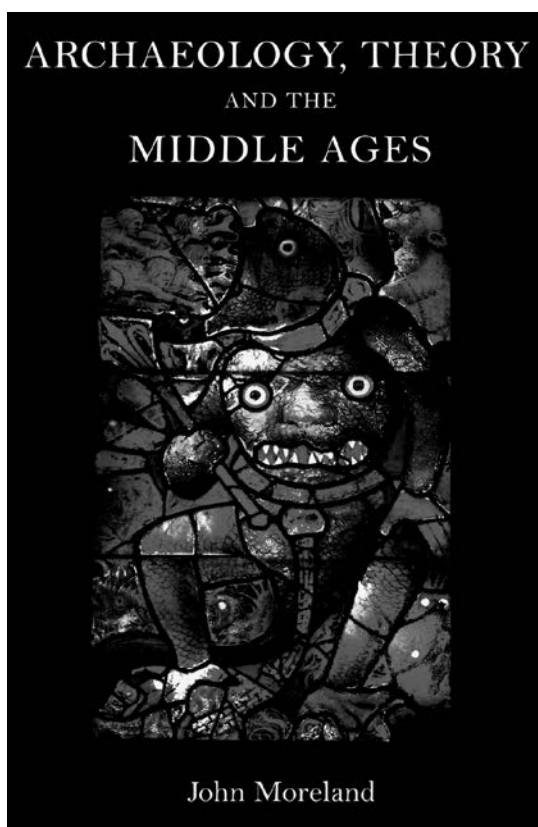
Jutikkala, Eino 1949. *Suomen historian kartasto*. WSOY.

KESKIAIKA EI OLE HYVÄ TUTTU – EIKÄ VENTOVIERAS

John Moreland 2010. *Archaeology, Theory and the Middle Ages: Understanding the Early Medieval Past*. London: Duckworth. ISBN 978-0-7156-3689-3. 355 sivua.

Vaikka keskiajan arkeologiassa teoreettinen keskustelu ei enää olekaan epätavallista, harvassa ovat teokset, jotka on täysin omistettu aiheelle. Poikkeus on kuitenkin Sheffieldin yliopiston historiallisen ajan arkeologian professori **John Morelandin** kokoelma, joka sisältää yhdeksän artikkelia. Vanhin teksteistä on vuodelta 1993 ja uusin ilmestyy ensi kertaa. Niihin on liitetty laajat loppuviitteet, jotka ajanmukaistavat vanhentuneita tietoja ja listaavat uutta kirjallisuutta. Artikkeleiden yhteiseksi teemaksi nousee kysymys siitä, miten arkeologien pitäisi lähestyä keskiajan erilaisuutta ja mikä on kirjallisten lähteiden asema heidän työssään.

Morelandin artikkeleista viisi on tapaus-tutkimuksia, eivätkä Suomen keskiajasta kiinnostuneelle välttämättä antoisia. Moreland kirjoittaa 400–900-lukujen anglosaksisesta Englannista sekä myöhäisantiikin ja keskiajan taitteen Keski-Italiasta. Yhteistä suomalaisen keskiajantutkimuksen kanssa on kirjallisten lähteiden niukkuus, ja selvä eroavuus kursailemattomuus esittää tulkintoja aikakauden yleisestä yhteiskunnallisesta kehityksestä, mikä Suomessa on jäänyt turhan vaatimattomaksi. Tapaus-tutkimusten avulla

Moreland pyrkii osoittamaan, mikä rooli teoriolla on keskiajan ymmärtämisessä. Seuraavassa keskityn kuitenkin kokoelman yleisemmällä tasolla keskusteleviin teksteihin.

Johdannossa Moreland pohtii arkeologien taipumusta erikoistua tiettyihin aikakausiin ja ajatella historiallista muutosta periodien rajoissa. Tämä helposti johtaa siihen, että ai-

kakauden sisällä tapahtuvaa kehitystä vähätellään ja periodien välisiä eroja suurennellaan. Aikakausista muodostuu yhdenmukaisia palikoita, minkä vuoksi murrosten jyrkkyyttä täytyy selittää laajoilla tulkintamalleilla. Aineistossa näkyvät ilmiöt alkavat joko ennakoida tapahtuvaa muutosta tai ne ovat jäänne aiemmasta aikakaudesta – ne eivät enää ole jälkiä arjen tapahtumista. Arkielämällä Moreland tarkoittaa perinteiseen tapaan kronologiaa, kaupankäyntiä, ympäristön hyödyntämistä ja niin edelleen, mutta hän painottaa, että arki on muutakin kuin rutiinien toistamista – siihen kuuluvat rituaalit ja tavallisuudesta poikkeava, eksoottinen. Moreland toteaa, että arkeologisten ilmiöiden ajallisten rajojen etsimisen sijaan kannattaa keskittyä ilmiöiden tarkastelemiseen niiden omilla ehdoilla. Hänen ihanteenaan ovat teoreettisesti valveutuneet alueelliset analyysit, jotka hyödyntävät saatavilla olevia lähdeaineistoja poikkitieteellisesti ja luovat "tiheän kuvauksen" menneisyyden ihmisten elämästä. Hän valittelee, että usein poikkitieteellisyys kuitenkin tarkoittaa alojen välistä yhteistyötä vasta loppuraporttien laatimisen vaiheessa, kun kunkin alan asiantuntijat ovat jo tehneet omat johtopäätöksensä.

Artikkelissa "Through the Looking Glass of Possibilities: Understanding the Middle Ages" (1998) Moreland pureutuu keskiaikaan periodina ja kysyy, onko sitä mahdollista ymmärtää. Hän erottelee kolme tapaa, joilla arkeologit ovat aikakautta lähestyneet. Ensimmäinen näkee sen pohjimmiltaan samana kuin nykyajan: modernit käsitykset todellisuudesta, kuten taloudesta tai yliluonnollisesta, siirretään suoraan menneisyyteen ja muinaisten ihmisten ymmärtämiseen. Toinen lähestymistapa on samuutta korostavan vastakohta. Menneisyyttä pidetään täysin erilaisena kuin omaa aikaamme, minkä vuoksi tulkinnat siitä ovat väistämättä vääristyneitä ja nykyisyyttä heijastelevia. Keskiaika säilyy

radikaalisti toisena tai nykyajan vastakuva. Näiden kahden sijasta Moreland edustaa kolmatta lähestymistapaa, jossa keskiaika ei ole sama eikä radikaalisti poikkeava, vaan samankaltainen tai analoginen. Arkeologien tulkinnat *edustavat* menneisyyttä, sillä yhtäältä niitä rajaavat ja mahdollistavat menneisyyden jäljet, mutta toisaalta mennyt todellisuus sellaisenaan ei ole tiedettävissä, vaan se on lähestyttävissä ainoastaan nykyajan käsittein. Muinaisuus on siksi yhtä aikaa sekä läsnä että poissa arkeologien tulkinnoista. Toisin sanoen tulkintojen ja menneisyyden välinen suhde on metaforinen.

Morelandin kolmijaottelu saa konkreettisemmän hahmon artikkelissa "Concepts of the Early Medieval Economy" (2000), jossa hän pohtii arkeologien käsityksiä varhaiskeskiajan taloudesta. Taloustulkinnoista Moreland erottelee kaksi linjaa. Ensimmäisessä, 1900-luvun alkupuoliskolla voimissaan olleessa suuntauksessa varhaiskeskiajan talonpoika osti ja myi maata sekä maksoi tulleva ja veroja rahataloudessa, jonka noudatteli nykyajan taloudellisia lainalaisuuksia. Keskiajan talous toimi samoin kuin moderni, ja nykyisten kansallisten ja ylikansallisten talouksien juuret voitiin juontaa suoraan keskiajalta.

Toinen linja alkoi vallata keskiajantutkimusta vuosisadan puolivälin jälkeen. Korostettiin, että talouden tutkimusta ei voi erottaa muusta yhteiskunnasta, eikä keskiajalla sen tähden ollut puhtaasti taloudellisia suhteita. Varhaiskeskiajan taloudessa eroteltiin kaksi tasoa: elintarvikkeilla käyty paikallistason vaihtokauppa ja tämän rinnalla tavaroiden vaihto lahjoina sekä varastamalla. Lahjavaihdon idean taustalla on **Marcel Maussin** tutkielma *Lahja* (1999), jossa hän kieltää talouden koskaan olevan vain joko lahjoihin perustuva luonnontalous tai ekonomisesti rationaalinen markkinatalous. Mauss näkee lahjavaihdon keskeisesti luoneen traditionaalisen yhteiskunnan sosiaalisten suhteita.

Morelandin mukaan Maussin ajatukset ovat keskiajan tutkimuksessa kärjistyneet niin, että lahjasta on tullut markkinatalouden hyödykkeen vastakuva ja väline, jolla menneisyyttä romantisoidaan. Yksisilmäinen lahjatalousmalli hävittää kaikki ne yhteydet, jotka liittävät menneisyyden nykyhetkeen. Moreland korostaakin keskiajan äärimmäisen erilaisuuden ja outouden sijasta antropologien esittämiä uudelleentulkintoja Maussin ajatuksista, joissa ei vedetä tiukka rajaa markkina- ja lahjatalouksien välille. Menneisyydessä on vallinnut laaja kirjo erilaisia sosiaalisuuden ja talouden muotoja, joita on lähestyttävä tuotannon, jakelun ja kulutuksen monisyisenä verkostona. Myös puheenvuorossa "Objects, Identities and Cosmological Authentication" (2003) Moreland tähdentää, että yksityiskohtainen ja tiettyyn alueeseen rajautuva arkeologinen analyysi pystyy yllittämään jäykän lahja-hyödyke-erottelun.

Kokoelman päättävässä artikkelissa "Historical Archaeology – Beyond the 'Evidence'" (2010) Moreland jatkaa kirjansa *Archaeology and Text* (2001) pohdiskelua kirjallisten ja arkeologisten lähteiden suhteesta sekä tarkastelee, miten arkeologit ovat kirjallisiin lähteisiin suhtautuneet. Vanha tuttu on näkemys, että arkeologiset esineet ovat mykkiä siinä, missä aikalaistekstit ovat äänekkäitä menneisyyden todistajia. Muinaistutkimus on tuomittu historiankirjoituksen aputieteeksi. Hieman tuoreempi näkemys kääntää suhteen ympäri ja toteaa, että menneisyyden tekstit ovat eliittien käsialaa ja siten hyvin valikoituneita. Arkeologiset jäänneet ovat sitä vastoin pääosin tahattomia ja ideologisista vääristymistä vapaita. Muinaistutkimus voi kertoa, miten asiat menneisyydessä tosiasiallisesti olivat.

Kolmas esineiden ja tekstien suhteen määrittely katsoo, että eri lähdeaineistot kertovat muinaisen yhteisön eri ryhmistä ja paljastavat

siten erilaisia ilmiöitä. Peruluettelot ja esineinventaarit antavat mahdollisuuden varmistaa arkeologista löytöaineistoa ja toisinpäin: mikä jää yhdestä pois, voidaan saavuttaa toisen avulla. Esineillä ja teksteillä on erilaiset käyttötapansa, käyttäjänsä ja aineistojen säilymiseen vaikuttavat tekijänsä. Moreland on lähimpänä kolmatta näkemystä, mutta korostaa, ettei tekstien ja esineiden suhteista voi esittää kovin yleispitäviä toteamuksia. Menneisyyden kaikenlaiset jäljet hän tulkitsee ihmisten luomuksiksi, jotka vaikuttivat ja vaikuttavat edelleen eri tavoin todellisuuteen ja ihmisyhteisöihin.

Moreland analysoi lopuksi tulkintaa, jossa kirjoittamista ja kirjoitettua kommunikatiota pidetään sorron välineenä. Esimerkiksi sosiologi **Anthony Giddens** liittää kirjoittamisen suoraan valtiovallan toiminnan kehittymiseen. **Jack Goodyn** ja **Walter Ongin** mukaan kirjoittaminen on teknologia, jonka käyttöönotto ei ollut ainoastaan tärkeä kulttuurikehitykselle, mutta se myös mullisti ihmisten kognitiiviset prosessit. Moreland pitää ajatusta kiinnostavana, mutta hän perää kontekstuaalisempaa tulkintaa, jossa menneisyyden ihmiset eivät ole vain kirjoitusteknologian uhreja ja kykenemättömiä sen vastustamiseen. Siksi hän esittelee tekstuaalisen yhteisön käsitteeseen. Se viittaa ihmisryhmään, joka hyödyntää tekstejä keskinäisen solidaarisuuden kasvattamiseen ja jäsentensä toiminnan yhdenmukaistamiseen. Tekstit edistävät yhteisöjen rakentumista. Esimerkkinä tekstuaalisesta yhteisöstä Moreland toistaa **Mark Leonen** (2005) tutkimuksen tuloksia. Leonen mukaan modernin amerikkalaisen yhteisön perusta valettiin 1700-luvulla, kun aineellinen kulttuuri muovasi uudenlaisen järjestyksen, standardisoimisen ja kurin mukaisia yksilöitä ja yhteisöjä. Kansalaisuuden muodostumisessa tärkeä tehtävä oli sanomalehdillä, jotka sivujen asetteluaan myöten to-

teuttivat uuden järjestyksen periaatteita ja joiden lukeminen tuotti yhteisyyksiä lukijoiden eli kansalaisten välille.

Morelandin artikkelit antavat hyvän kuvan keskiajan arkeologian teorian kehityksestä parin edellisen vuosikymmenen aikana. Teos myös osoittaa, että keskiajan arkeologiassa tekstien ja esineiden suhdetta ei ole ammennettu loppuun, päinvastoin, sen kautta on mahdollista löytää raikkaita lähestymistapoja menneisyyteen. Mutta samalla artikkelikokoelma todistaa Morelandin pelkäämästä tutkimusalan pirstoutumisesta, sillä hän jättää pitkälti käsittelemättä viimeaikaiset identiteetteihin, sukupuolisuuteen ja ruumiillisuuteen liittyvät keskustelut, vaikka sivuaakin etnisyyttä ja aistimellisuutta. Lisäksi hänen tapansa määritellä tutkimuksensa lähtökohdat suhteessa prosessuaaliseen ja postprosessuaaliseen arkeologiaan jättää huomiotta tuoreet ontologiset pohdinnat, jotka pyrkivät irrottautumaan 1980- ja 1990-lukujen teoreettisesta kaksinapaisuudesta. Huolimatta näistä pie-

nistä vajavaisuuksista teosta voi lämpimästi suositella keskiajan arkeologiasta ja teoriasta kiinnostuneille. ♦

Visa Immonen

vialim@utu.fi

Arkeologia

Henrikinkatu 2

20014 Turun yliopisto

KIRJALLISUUS

Leone, Mark 2005. *The Archaeology of Liberty in an American Capital: Excavations in Annapolis*. Berkeley: University of California Press.

Mauss, Marcel 1999. *Lahja: Vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.

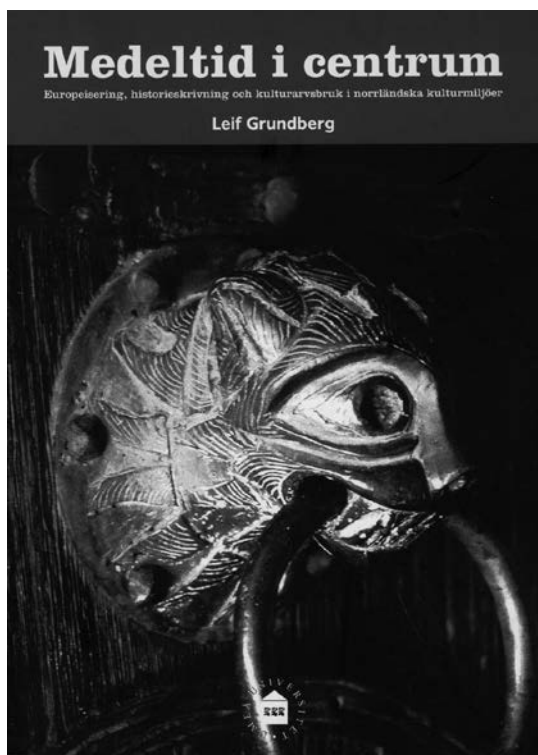
Moreland, John 2001. *Archaeology and Text*. London: Duckworth.

KESKI-NORRLANNIN KESKIAIKA YKSISSÄ KANSISSA

Leif Grundberg: *Medeltid i centrum. Europeisering, historieskrivning och kulturarvsbruk i norrländska kulturmiljöer. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 20/Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar 59. Umeå 2006. 360 s.*

Leif Grundbergin väitöskirja *Medeltid i centrum* on häkellyttävän laaja työ. Kirja rakenne on poikkeuksellinen, sillä kyseessä on tavallaan kaksi teosta, joista molemmat olisivat yksinään riittäneet väitöskirjaksi. Ensinnäkin kyseessä on syväluotaus kahden pohjoisruotsalaisen läänin, Medelpadin ja Ångermanlandin keskiaikaiseen kehitykseen. Toisekseen kirja on analyysi näiden alueiden akateemisesta ja kotiseutuharrastuksellisesta tutkimushistoriasta sekä menneisyyden hyödyntämisestä eli "keskiajan käytöstä" tämän päivän tarkoituksiin. Molemmat ovat hedelmällisiä kokonaisuuksia ja tulos on kiitettävä. Tästä huolimatta on todettava, että parempi lopputulos olisi ollut kaksi erillistä teosta. Jos kirjoittaja ei itse raaski leikata toista puoliskoa käsikirjoituksesta, väitöskirjan ohjaajan pitäisi ymmärtää tehdä se.

Perinteisessä Ruotsin keskiajan tutkimuksessa Norrlanti on jäänyt eteläisempien maakuntien varjoon. Alue oli toisaalta suurelta osin uudisasutusalue, toisaalta laajuudestaan huolimatta väkiluvultaan suhteellisen pieni verrattuna esimerkiksi Mälarin laakson maakuntiin. Historiantutkijoiden kannalta

Norrlannin keskiaikaa on ollut vaikea hahmottaa, koska aluetta koskevia kirjallisia lähteitä on vähän. Upplannin ja Gästriklandin pohjoispuolisessa Ruotsissa ei keskiajalla ollut kaupunkeja, eikä juuri rälssin asumakartanoita tai monta linnaakaan. Kivikirkkoja toki oli ja osa niistä varsin varhaisia, mikä kertoo alueen väestön vauraudesta ja sen pohjalta nousevista resursseista rakentaa pyhäkköjä.

Aina 1980-luvun puoliväliin asti Norrlannin keskiajan tutkimus oli vähäistä eikä alueen keskiajan arkeologista potentiaalia

ollut noteerattu. Keskiössä Norrlandissa eli Medelpadin ja Ångermanlandin alueella oli toki jo varhain 1900-luvulla tehty kaivauksia muutamilla kirkkokohteilla ja satamapaikoilla, mutta tulosten julkaiseminen ja analysointi oli jäänyt vähäiseksi. Tutkimustilanne muuttui nopeasti 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa, kun alueen keskiaikaa alettiin toden teolla selvittää.

Tutkimuksen taustalla on kolme laajaa arkeologista projektia. Vuonna 1987 startannut Styresholm-projekti keskittyi saman nimisen linnan tutkimukseen. Styresholmia ja sen läheisyydessä sijaitsevaa "Pukeborgia" sekä ylempänä Ångermanjoen varressa olevaa Bjärtrån linnaa kaivettiin runsaan kymmenen vuoden ajan paikallisen kansanopiston arkeologisen kenttätökurssin voimin. Vuonna 1990 aloitettu Risöfjärd-projekti keskittyi erityisesti Kyrkesvikenin kauppa- ja satamapaikan tutkimuksiin. Vuonna 1993 käynnistyi puolestaan projekti "Centralort i norr", jossa tutkittiin Medelpadin keskuspaikkoja. Projektin kenttätöot painottuivat Sankt Olofshamnin satamapaikan sekä Kvisslen kappelin yhteyteen.

Yhdessä nämä kolme projektia ovat tuottaneet runsaan keskiajan arkeologisen löytöaineiston ja avanneet aivan uusia näköaloja Norrlandin menneisyyteen. Osassa tutkittuja kohteita vilkkain käyttövaihe ajoittuu jo 1200-luvulle, osa voidaan yhdistää 1300-luvun jälkipuolen poliittisesti sekaviin aikoihin, jolloin konflikti kuului arkeen.

Projekteissa on tehty huomattavia kaivauksia kuudessa keskiaikaisessa, keskuspaikaksi tulkitussa kohteessa. Niistä Kvisslen kivistä muuratun roomanisen kappelin raunio on tulkittu paikallisen suurmiehen varhaiseksi talokirkoksi. Myös Björnedin varhaiskristillinen hautausmaa, Skelettåkern on tulkittu talon tai perheen vainajien leposijaksi. St Olofshamn on 1200-luvun puolivälistä 1400-luvulle asti käytössä ollut satamapaik-

ka, johon liittyy myös tuotantoa mm. kal-kinpolttoa. Kohde, johon liittyy roomanisen kappelin raunio, on tulkittu Näsin kuninkaankartanon satamapaikaksi. Kyrkesviken on puolestaan 1200-luvulla vilkkaassa käytössä ollut satamapaikka, joka on ehtinyt hiljettä jo ennen keskiajan loppua.

Kaksi tutkituista keskuspaikoista on linoja. Ne ovat itse asiassa Ruotsin pohjoisimmat keskiaikaiset linnat, Bjärtrå fäste ja Styresholm. Bjärtrå fäste on Ruotsin kenties ainoa motte-tyyppinen keinotekoiselle maakummulle rakennettu linna. Sille on vastineita Itämeren etelärannikolta. Linna on rakennettu aivan vanhan kuninkaankartanon läheisyyteen 1300-luvun puolivälin jälkeen. Paikalla tehdyissä kaivauksissa on löytynyt runsaasti tuontiesineistöä, ja Grundberg tulkitsee, että kyseessä kuningas Albrecht Mecklenburgilaisen saksalaishallinnon kaudella perustettu linna. Mielenkiintoisen vertailukohtana Bjärtrålle tarjoaa Styresholmin niemilinna mukaan lukien sen läheisyydessä ollut Pukeborgiksi kutsuttu toinen varustus. Kaivausten tulokset osoittavat, että Styresholmin linna on ollut käytössä 1300-luvun jälkipuolella ja 1400-luvun alussa. Grundberg tulkitsee Styresholmin vitaliaanien rakentamaksi varustukseksi, joka olisi parin vuosikymmenen ajan korvannut vanhan kuninkaankartanon ja Bjärtrån linnan Ångermanlandin hallintokeskuksena.

Grundberg analysoi myös tutkimusalueensa kivikirkkoja, jotka hän tulkitsee keskuspaikoiksi. Useimpien Keski-Norrlandin kivikirkkojen nykyasua hallitsee myöhäiskeskiaikainen gotiikka. Kirkkoja on laajennettu ja uusittu keskiajan lopulla. Useat kirkoista ovat kuitenkin alkujaan 1200-luvulla rakennettuja roomanisia kivikirkkoja.

Grundbergin tutkimuksen keskeisiä teemoja on Norrlandin rannikon eurooppalaistuminen, alueen integroituminen länsieurooppalaiseen kulttuuripiiriin. Tähän prosessiin liittyivät mm. kristillistyminen, kirkonraken-

taminen, pitäjien perustaminen ja kuninkaan vallan vakiintuminen sekä monetarisoituminen. Alueen kristillistyminen on hyvin varhaista. Grundbergin mukaan se ajoittuu jo 1000-luvulle! Tämä näkyy rautakautisen hautaustradition väistymisenä ja talokirkkojen sekä niihin liittyvien hautausmaiden perustamisena.

Keskiaika oli kaupungistumisen aikaa. Norrlantiin ei kuitenkaan perustettu ainoatakaan kaupunkia ennen kuin Hudiksvall ja Härnösand saivat privilegionsa 1580-luvulla. Tästä huolimatta monissa Grundbergin keskuspaikoiksi tulkitsemisessa kohteissa on urbanisoitumiseen usein liitettyjä piirteitä. Yksi niistä on tuontiesineistön korkea osuus löytöjen joukossa. Monissa tutkituissa kohteissa on myös muita kauppaa ja käsityöhön yhdistettävissä olevia löytöjä.

Leif Grundbergin tutkimus voidaan liittää joukkoon runsaan vuosikymmenen aikana ilmestyneitä keskiajan arkeologian alaan kuuluvia väitöskirjoja, joissa on analysoitu Sveanmaan ja Göötanmaan ydinalueiden ulkopuolisten maakuntien kehitystä keskiajalla. Sarjan aloitti Thomas Wallerström Norrbottenia käsittelevällä tutkimuksellaan (1995). Samaan joukkoon kuuluvat myös Mats Mogrenin Hälsinglantia ja vallan maisemaa käsittelevä tutkimus (2000) sekä Jonas Monié Nordinin Taalainmaan myöhäiskeskiajan

analyysi (2006). Eva Svenssonin väitöskirja, jossa käsiteltiin Värmlannin keskiaikaa (1998), sekä Martin Hanssonin Smoolannin rälssin asumuksia analysoiva työ eivät ole aivan samanlaisia maakuntansa keskiajan läpileikkauksia, mutta voidaan tietyin varauksin liittää samaan joukkoon. Ehkä hieman yllättäen Keski-Ruotsin keskeiset maakunnat ovat keskiajan arkeologiassa jääneet vaille samanlaista synteisiä. Yhdessä nämä keskiajan Ruotsin ydinseutuja reunustavia maakuntia käsittelevät väitöskirjat rakentavat tuoreen ja monipuolisen kuvan kehittymässä olevasta valtakunnasta – sekä tarjoavat melkoisen työkalupakin ajatellen myös Suomen keskiajan tutkimusta.

Kaiken kaikkiaan "Medeltid i centrum" on varteenotettava teos, johon suomalaisten keskiajan tutkijoiden on syytä perehtyä. Väitöskirjana teos on sen sijaan sekä laajuudeltaan että rakenteeltaan sellainen, että siitä ei ole syytä ottaa mallia ellei halua kirjoittaa väitöskirjasarjaa. ♦

Georg Haggrén
georg.haggren@helsinki.fi

Unioninkatu 38F
PL 59
00014 Helsingin yliopisto

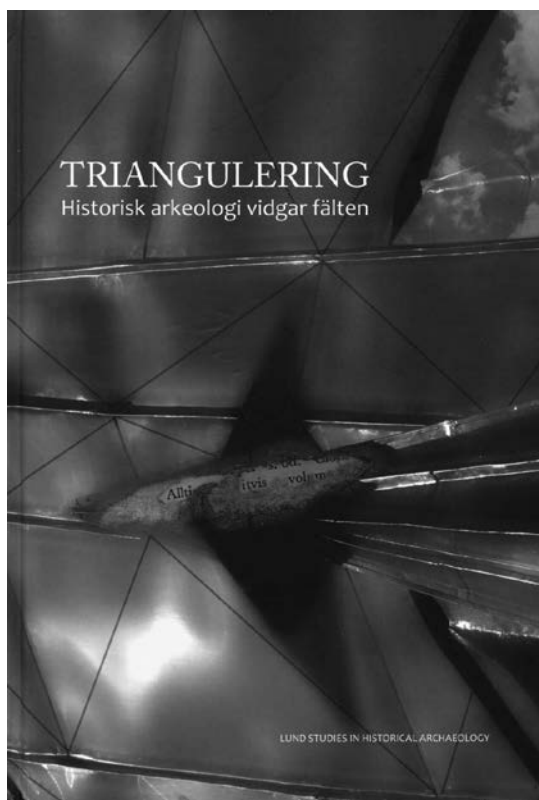
TUOREITA NÄKÖKULMIA HISTORIALLISTEN AJAN ARKEOLOGIAAN

Mats Mogren, Mats Roslund, Barbro Sundnér & Jes Wienberg (toim.): *Triangulering. Historisk arkeologi vidgar fälten*. Lund Studies in Historical Archaeology 11. Lund 2009. 334 s.

Historiallisen ajan arkeologialla on Lundin yliopistossa pitkät perinteet. Ala sai Lundissa virallisesti alkunsa 1970-luvulla keskiajan arkeologian professuurista, mikä näkyi varhaisten tutkimusten ajallisessa painotuksessa. Maantieteellisesti tutkimukset keskittyivät aluksi pääasiassa Etelä-Skandinaviaan, jossa useimmat yliopistolla vaikuttaneet tutkijat tekivät kenttätöitä.

Vuonna 2005 Lundin keskiajan arkeologian professuurista tuli historiallisen arkeologian professuuri, mikä kertoo tutkimuksen painopisteen monipuolistumisesta. *Triangulering – historisk arkeologi vidgar fälten* on pyrkimys esitellä alan tutkimustilannetta yliopistossa nykyisellään. Kuten jo kirjan nimikin kertoo, historiallisen ajan arkeologian kenttä on Lundissa laajentunut vuosien kuluessa. Kirjan 18 artikkelia tarjoavat esimerkinomaisen katsauksen nykytilanteeseen.

Trianguleringin toimittajat esittelevät teoksen johdantoartikkelissa lyhyen yhteenvedon historiallisen ajan arkeologiasta Lundissa aina 1970-luvulta nykypäivään. Heidän näkemyksensä mukaan alan tutkimuskenttä Lundin yliopistolla on vuosikymmenten saatossa laajentunut sekä maantieteellisesti että

ajallisesti niin, että pelkän keskiajan sijaan se käsittää kaikki kirjallisen kulttuurin piirissä olevat ajanjaksot.

Tutkimuksen ajallisen ja alueellisen laajenemisen lisäksi johdannossa nousee esiin myös tutkimuskysymysten muuttuminen. Vaikka esimerkiksi urbanisaation, vallan ulottuvuuksien ja esineiden sosiaalisten ulottuvuuksien tutkiminen ovat suomalaisesta näkökulmasta vielä tuoreita tutkimuskohteita

ta, Lundissa ne ovat olleet ajankohtaisia jo pitkään, ja niiden rinnalle on noussut uusia tutkimuskohteita ja -kysymyksiä. Myös teoriat ja metodit ovat vuosikymmenten saatossa kehittyneet, ja käytettävä lähdeaineisto laajentunut. Kirjan nimen *triangulering*, kolmiointi, viittaa juuri tähän metodien ja lähteiden monipuolisuuteen: maanmittauksesta lainattu termi kertoo siitä, kuinka tunnetuista pisteistä voidaan edetä uusiin. Kirjassa tällä tarkoitetaan eri aineistojen yhdistelyä niin, että voidaan saavuttaa rajattomasti uusia näkökulmia.

Trianguleringin pyrkii artikkeliensa kautta tarjoamaan monipuolisesti esimerkkejä ajankohtaisista tutkimuskysymyksistä, teorioista ja metodeista. Johdannossa tutkimuksen keskeisiksi nykyteemoiksi nostetaan etenkin maisema, toimijuus, gender ja valta. Lisäksi korostetaan eri perspektiivien, etenkin toimijuuden, merkitystä tutkimukselle. Nämä eivät kuitenkaan ole ainoita kirjassa esiin nousevia lähestymistapoja, vaan toimittajat korostavat tutkimuksen nykyisten lähtökohtien monimuotoisuutta.

Mutta näkyvätkö johdantoartikkelin melko kunnianhimoiset visiot historiallisen ajan arkeologian nykyisestä monipuolisuudesta myös kirjan artikkeleissa? Huolimatta uusista lähestymistavoista artikkelien maantieteellinen painopiste on yhä Etelä-Skandinaviassa, ja useimmissa käsitellään nuorempaa rautakautta tai keskiaikaa. Tämä on ymmärrettävää, sillä useimmilla kirjoittajilla on takanaan vuosikymmenten ura historiallisen arkeologian parissa ja he ovat aloittaneet aikanaan juuri keskiajan parissa. Tästä paras esimerkki on luonnollisesti **Hans Andersson**, jonka kausi keskiajan arkeologian professorina (1987–2001) on, kuten jo kirjan johdannossa todetaan, vaikuttanut suuresti alan kehitykseen Lundissa. *Trianguleringissa* Andersson palaa jälleen käsittelemään keskiaikaisia verkostoja

ja keskuspaikkoja laajassa, globaalissa kontekstissa.

Monissa artikkeleissa tutkimuskysymykset on valittu ainakin suomalaisen lukijan näkökulmasta tuoreesti. Mielikuvituksellisia esimerkkejä tästä ovat **Gunnar Nordanskogin** esittelemä semioottisen analyysin hyödyntäminen arkeologisen aineiston tarkastelussa tai **Gunilla Eriksdotterin** pyrkimys luoda uudelleen muinaista kokemusmaailmaa virtuaalitekniikan avulla. Alueellisesti kaukaisin – samalla ajallisesti nykypäivää lähin – artikkeli on **Mats Mogrenin** teksti Ceylonin plantaaseista kolonialismin kaudella.

Vaikka pääosa artikkeleista on teemoiltaan ja maantieteellisesti lähempänä Lundin yliopiston aikaisempia tutkimusaiheita, niiden käsittely on saanut uusia näkökulmia. Kaupungit, kirkot ja maaseudun keskuspaikat ovat saaneet tehdä tilaa syrjäisemmille alueille. Esimerkiksi **Mats Anglert** käsittelee artikkelissaan Skoonen metsäalueiden yksittäistaloja ja pikkukylä, ja esittää, että ne saattoivat uuden ajan alussa olla ajatusmaailmaltaan jopa hieman keskusseutuja modernimpia. **Eva Svenssonin** artikkeli taas käsittelee metsien kulttuuriperintöä arkeologian näkökulmasta, mikä on noussut ajankohtaiseksi kysymykseksi myös Suomessa viime vuosina.

Artikkeleja yhdistää monipuolinen ja asiantunteva lähteiden käyttö, mikä nostetaan jo kirjan johdannossa keskeiseksi piirteeksi nykyisessä historiallisen ajan arkeologiasa. Kirjoittajat eivät perusta tutkimuksiaan pelkästään arkeologisen aineiston ja yksittäisten historiallisten lähdemainintojen vuoropuheluun, vaan tarkastelevat aiheitaan laajemmassa kontekstissa. Esimerkiksi **Ingrid Gustin** peilaa artikkelissaan *Kvinnan, tornet och makten i Bjälbo* yksittäisen kirkontornin arkeologisesti, historiallisesti ja taidehistoriallisesti tunnettuja vaiheita aikakauden poliittista tilannetta ja lakeja vasten pyrkiessään

selvittämään, kuka tornin on rakennuttanut. Artikkelit osoittaa hyvin myös arkeologian mahdollisuudet osana mikrohistoriallista tutkimusta.

Artikkelien suurehko määrä takaa monipuolisen ja laajan katsauksen ajankohtaisiin tutkimusaiheisiin. Valitettavasti se aiheuttaa kuitenkin myös sen, että useimmat artikkelit ovat melko lyhyitä. Kun rajallisessa tilassa kuitenkin olisi tarkoitus esitellä lukijalle mahdollisesti täysin vieras metodi ja sen arkeologinen soveltamistapa, jää teksteistä välillä hieman pinnallinen tai sekava kuva. Kirjoittajat eivät aina ehdi selittää, mihin he pyrkivät tutkimuksellaan.

Tähän vaikuttaa varmasti suuresti se, että useimmat kirjoittajat ovat tutkineet aihepiirejään jo kauan ja kirjoittaneet niistä paljon, joten syvällisempi käsittely löytyy muista julkaisuista. Kirjoittajat ja heidän keskeisimmät julkaisunsa on onneksi esitelty kirjan lopussa, joten kiinnostavista aihepiireistä on helppo etsiä lisää tietoa. Esittelyistä käy hyvin ilmi, että *Triangulering*-teos toimii hyvin myös "Kuka kukin on"-hakemistona Lundin historiallisen ajan arkeologiaan.

Vaikka osa artikkelien lähestymistavoista tuntuu hieman keinotekoisilta ja keskeneräisiltä, kaikkia tekstejä yhdistää voimakkaasti se, että ne herättävät ajatuksia. Vaikka teoksessa esitellyt metodit eivät ehkä toimitakaan täydellisesti historiallisen ajan arkeologian

työkaluina, kertovat ne kaikki kuitenkin halusta uudistaa ja laajentaa perinteisiä lähestymistapoja. Kirjan suurin ansio onkin juuri kokonaisuutta leimaava tuoreus: artikkelien kirjoittajat valitsevat rohkeasti erilaisia tutkimusaiheita ja lähestyvät niitä uusin tavoin. Vaikka tulokset eivät aina ole mullistavia, ne tarjoavat aiemmasta poikkeavia näkökulmia.

Triangulering onnistuukin erinomaisesti pyrkimyksessään esitellä nykyisen historiallisen ajan arkeologian monipuolisuutta. Kirja on loistavaa luettavaa, jos kaipaa inspiraatiota. Vaikka teoksesta ei ehkä löytyisi juuri itseä kiinnostavia tutkimusaiheita, kirja osoittaa hyvin, kuinka laaja kenttä historiallisen ajan arkeologia on nykyään. Uusien lähestymistapojen löytäminen vaatii vain mielikuvitusta, jota ainakaan Lundista ei näytä puuttuvan. *Triangulering* ei itse – nimestään huolimatta – laajenna tutkimuskenttää, mutta osoittaa kuitenkin mainiosti, kuinka laaja-alaista historiallisen ajan arkeologia voi nykyään olla. ♦

Tuuli Heinonen

tuuli.t.heinonen@helsinki.fi

Arkeologia

Unioninkatu 38F

PL 59

00014 Helsingin yliopisto

KEVÄTMATKA 21.–22.5.2011

SUOMEN KESKIAIKAISET KAUPUNGIT JA YKSI KYLÄ

Viime keväänä vähäisen osallistujamäärän vuoksi peruuntunut matka järjestetään tänä vuonna uudelleen, tällä kertaa pienemmälle osallistujamäärälle suunniteltuna.

Viikonlopun mittaisen tehokkaan bussiretken aikana käydään kaikissa Suomen keskiaikaisissa kaupungeissa sekä yhdellä kylätontilla. Näkökulma retkellä on kaupunkiarkeologinen: oppaina toimivat kohteissa kaivauksia tehneet arkeologit.

Matkan hinta on 100 euroa seuran jäsenille, 120 euroa muille. Hinta sisältää bussikuljetukset Turusta ja Helsingistä, opastukset, pääsymaksun Aboa Vetus -museoon sekä lauantain aamukahvin ja lounaan sekä sunnuntain lounaan ja iltapäiväkahvin.

Retki on suunniteltu niin, että lauantain ja sunnuntain välinen yö vietetään Turussa. Seura ei järjestä majoitusta, mutta majoitusvinkkejä voi kysyä ilmoittautumisen yhteydessä.

Ilmoittautumiset 2.5.2011 mennessä
seuran sihteeri Maija Helamaalle
(ensisijaisesti sähköpostilla mkhela@utu.fi,
tarvittaessa puhelimitse 0400-262162).

Matka toteutuu, jos sille osallistuu vähintään 10 ihmistä.

Matkaohjelma ja lisätiedot: <http://org.utu.fi/muut/skas/> tai seuran sihteeri.

MATKAOHJELMA:

LAUANTAI 21.5.

Lähtö Turusta klo 6.45

Helsinki, loput matkalaiset kyytiin, noin klo 9.00

Kahvi

Porvoo (opas Andreas Koivisto)

Lounas

Espoon Mankby (opas Ulrika Rosendahl)

Turku, Aboa Vetus -museo (opas Janna Jokela)

Illallinen Turussa (ei kuulu matkan hintaan)

SUNNUNTAI 22.5.

Turku, kaupunkikierros

Naantali (opas Kari Uotila)

Lounas

Rauma (oppaina Maija Helamaa ja Janne Haarala)

Kahvi

Ulvila (opas)

Bussi ajaa Ulvilasta Turun kautta Helsinkiin

Turussa viimeistään klo 20.00, Helsingissä 22.00

CASTELLA MARIS BALTICI XI

Malmö 27.5. – 2.6.2012

Ensimmäinen ilmoitus

Itämeren piirin linnatutkijoiden odottama Castella Maris Baltici XI-konferenssi järjestetään su 27.5. – la 2.6.2012 eteläisimmässä Ruotsissa, Malmössä ja Stiftgården Åkersbergin (Höör) kartanomiljöössä. Konferenssiin kuuluu kuusi ekskursionpäivää.

Yhdennentoista Castella-tapaamisen teema on

**The castle as social and economical phenomenon.
The meaning of the castle and fortifications for economical and
social development and interaction over time**

Lisätietoja anders.reisnert@malmo.se

KORJAUS

Lehden numeron 2/2010 kannessa oli valitettavasti
väärä vuosi (2011). Toimitus pahoittelee asiaa.

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA –SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND RY.

Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry. on toiminut keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimuksen edistämiseksi vuodesta 1990 ja on Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen.

Seuran tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Seura järjestää seminaareja, vierailuluentoja, opintomatkoja ulkomaille ja kotimaahan, ottaa kantaa ajankohtaisiin arkeologisiin kysymyksiin ja harjoittaa julkaisutoimintaa.

Seuran jäseneksi otetaan keskiajan ja uuden ajan arkeologiasta kiinnostuneita henkilöitä. Jäseneksi voi ilmoittautua kirjallisesti seuran osoitteeseen (SKAS, c/o Arkeologia, Henrikinkatu 2, 20014 Turun yliopisto.) tai sähköpostilla seuran puheenjohtajalle (yhteystiedot alla).

Jäsenmaksu vuonna 2011 on 22 € vuodessa, opiskelijoilta 16 € ja perheiltä 32 €. Erikseen tilattuna lehden vuosikerta on 20 €.

Osoitteenmuutoksista pyydetään ilmoittamaan seuran sihteerille (yhteystiedot alla).

Seuran kotisivut ovat osoitteessa:
<http://org.utu.fi/muut/skas>.

Puheenjohtaja:

Dos. Janne Harjula

puh. 050-5233837

janne.harjula@utu.fi

Varapuheenjohtaja:

Ulrika Rosendahl

ulrika.rosendahl@helsinki.fi

Sihteeri:

Maija Helamaa

Puh. 0400-262 162

maija.helamaa@utu.fi

Rahastonhoitaja:

Janna Jokela

Puh. 050-342 0753

janna.jokela@utu.fi

Sähköpostia hallitukselle voi lähettää osoitteeseen skas-hallitus@lists.utu.fi

ISSN 1445-0334

DIGIPAINO

Uniprint 2011